

Міністерство освіти і науки України
Донецький національний університет імені Василя Стуса
Економічний факультет
Кафедра міжнародних економічних відносин

БАРЧУК КАТЕРИНА ВАЛЕНТИНІВНА

Допускається до захисту:
Завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин, кандидат
економічних наук, доцент
_____ Марія ШКУРАТ
«_____» _____ 2025 р.

**Еволюція міждержавних міграційних зв'язків України: сучасні виклики,
ризики та вектори розвитку**

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
Юлія ІЩУК, доцент кафедри
міжнародних економічних відносин,
доктор філософії, доцент

_____
Підпис

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за шкалою ЄКТС / за національною
шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця – 2025

АНОТАЦІЯ

Барчук К. В. Кваліфікаційна магістерська робота. Еволюція міждержавних міграційних зв'язків України: сучасні виклики, ризики та вектори розвитку. Спеціальність 292 міжнародні економічні відносини. Освітня програма «Міжнародні економічні відносини». Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2025.

У магістерській роботі розглянуто теоретико-методологічні основи дослідження міждержавних міграційних зв'язків. Проведено аналіз сучасного стану та динаміки міждержавних міграційних зв'язків України. Розроблено рекомендації з удосконалення міграційної та демографічної політики, спрямовані на зменшення відтоку, стимулювання повернення та підтримку народжуваності.

Основними результатами дослідження є визначення чинників неповернення мігрантів, оцінка впливу грошових переказів, ПІІ та інфляції на ВВП України та окреслення перспектив післявоєнного повернення й реінтеграції населення. Обґрунтовано результати моделювання та прогнозування впливу грошових переказів трудових мігрантів і чистого експорту на формування ВВП України та встановлено тенденцію до стабілізації міграційних потоків у 2025–2027 роках, що зумовлює необхідність реалізації державної політики повернення населення.

Ключові слова: міграція, трудова міграція, грошові перекази, відтік мізків, біженці, Україна.

с. 77, 3 табл., 18 рис., 1 дод., бібліограф.: 38 найм.

Barchuk K. V. Qualification Master's Thesis. Evolution of Ukraine's Interstate Migration Relations: Current Challenges, Risks and Development Vectors. Specialty 292 International Economic Relations. Educational Program "International Economic Relations." Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2025.

The master's thesis, the theoretical and methodological foundations of studying interstate migration relations are examined. An analysis of the current state and dynamics of Ukraine's interstate migration relations is conducted. Recommendations have been developed to improve migration and demographic policy, aimed at reducing outflows, encouraging return, and supporting birth rates.

The main results of the study include the identification of factors behind migrants' non-return, an assessment of the impact of remittances, foreign direct investment, and inflation on Ukraine's GDP, as well as outlining the prospects for post-war return and reintegration of the population. The results of modeling and forecasting the impact of labor migrants' remittances and net exports on Ukraine's GDP have been substantiated, and a trend toward the stabilization of migration flows in 2025–2027 has been identified, which highlights the need for the implementation of a state policy aimed at population return.

Keywords: migration, labor migration, remittances, brain drain, refugees, Ukraine.

p.77, 3 tabl., 18 fig., 1 application, bibliography: 38 it

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖДЕРЖАВНИХ МІГРАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ.....	8
1.1 Сутність і структура міжнародної міграції населення.....	8
1.2 Теоретичні концепції та моделі міжнародної міграції.....	12
1.3 Міжнародно-правове регулювання та класифікація видів міжнародної міграції.....	14
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ДИНАМІКИ МІЖДЕРЖАВНИХ МІГРАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ	20
2.1 Тенденції та географічна структура трудової міграції українців.....	20
2.2 Роль грошових переказів у забезпеченні фінансової стабільності України.....	27
2.3 Оцінка впливу міжнародної трудової міграції на економіку та ринок праці України.....	33
РОЗДІЛ 3 СУЧАСНІ ВИКЛИКИ, РИЗИКИ ТА ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ МІЖДЕРЖАВНИХ МІГРАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ.....	44
3.1 Вплив воєнних дій та глобальних криз на міграційні процеси України....	44
3.2 Проблеми нелегальної міграції та «відтоку мізків».....	50
3.3 Перспективи повернення й реінтеграції українських мігрантів у післявоєнний період.....	56
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71
ДОДАТКИ.....	76

ВСТУП

Актуальність дослідження. Міждержавні міграційні зв'язки є одним із ключових чинників розвитку глобальної економіки, формування соціально-демографічних структур та забезпечення сталого розвитку суспільства. В умовах глобалізації, посилення міжнародної мобільності населення та трансформації світового ринку праці, питання міграції набувають особливої актуальності. Еволюція міграційних процесів безпосередньо пов'язана з економічними, політичними, соціальними та безпековими викликами, що визначають напрями руху людських потоків і формують нову архітектуру міждержавних відносин.

Україна, як держава з активними зовнішніми зв'язками, виступає одночасно і країною-донором, і країною-реципієнтом міграційних потоків. Впродовж останнього десятиліття характер міграції українців зазнав істотних змін: від трудової сезонної міграції до вимушеного переміщення населення внаслідок воєнних дій, економічної нестабільності та безпекових ризиків. Збройна агресія російської федерації проти України спричинила безпрецедентний масштаб міграційних потоків, що вплинуло як на внутрішню соціально-економічну ситуацію, так і на міжнародне становище держави.

Міграційні процеси сьогодні стали не лише економічним чи демографічним явищем, а й елементом глобальної політики, що вимагає системного наукового аналізу, переосмислення напрямів розвитку та вироблення стратегій реагування на сучасні виклики. Саме тому дослідження еволюції міждержавних міграційних зв'язків України, аналіз ризиків і перспектив у цьому контексті мають важливе наукове та практичне значення.

Мета дослідження - обґрунтування теоретичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо розвитку міждержавних міграційних зв'язків України з урахуванням сучасних викликів, ризиків та глобальних трансформацій

Об'єкт дослідження - міждержавні міграційні процеси України як складова системи міжнародних соціально-економічних відносин.

Предмет дослідження - динаміка, структура, тенденції, чинники та наслідки розвитку міждержавних міграційних зв'язків України, а також напрями формування ефективної міграційної політики в сучасних умовах.

Завдання дослідження:

1. Розкрити теоретичні основи та сутність міжнародної міграції.
2. Охарактеризувати ключові моделі й концепції міграційних процесів.
3. Визначити особливості міжнародно-правового регулювання міграції.
4. Проаналізувати тенденції та географічну структуру трудової міграції українців.
5. Оцінити вплив трудової міграції на ринок праці та економіку України.
6. Дослідити роль грошових переказів у фінансовій стабільності держави.
7. Побудувати модель оцінки впливу грошових переказів, ППІ та інфляції на ВВП України.
8. Визначити сучасні виклики зовнішньої міграції, зокрема нелегальної та «відтоку мізків».
9. Окреслити перспективи повернення та реінтеграції українських мігрантів у післявоєнний період.

Інформаційна база дослідження. У роботі використано офіційні дані Державної служби статистики України, Міністерства економіки України, Міжнародної організації з міграції (МОМ), Світового банку, ООН, Євростату, а також наукові публікації, аналітичні звіти та нормативно-правові документи, що регулюють міграційні процеси.

Методи дослідження. Під час написання роботи застосовано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: аналіз і синтез,

систематизацію, порівняльний метод, логічне узагальнення, методи економічного та статистичного аналізу, а також графічну інтерпретацію результатів для візуалізації динаміки міграційних процесів.

Теоретичне та практичне значення дослідження. Теоретичне значення полягає у поглибленні наукових знань про закономірності розвитку міждержавних міграційних зв'язків України та формування концептуальних підходів до їх удосконалення. Практичне значення роботи полягає у можливості використання отриманих результатів для розробки рекомендацій щодо удосконалення державної міграційної політики, оптимізації міжнародного співробітництва в міграційній сфері та посилення соціально-економічної стійкості України.

Наукові результати дослідження полягають у:

1. Обґрунтовано результати моделювання впливу грошових переказів трудових мігрантів та чистого експорту на формування ВВП України
2. Здійснено прогнозування динаміки перетинів державного кордону у 2025–2027 роках, яке засвідчило тенденцію до стабілізації міграційних потоків, що зумовлює необхідність формування та реалізації державної політики повернення населення.
3. Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення міграційної та демографічної політики, спрямовані на зменшення відтоку населення, стимулювання його повернення та підтримку народжуваності шляхом застосування соціально-економічних інструментів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати роботи було представлено на Журнал «UNIVERSUM» Випуск № 26, (20 листопада 2025 р.) та X Міжнародна наукова конференція «Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття» (7 листопада 2025 р., м. Дніпро).

Структура кваліфікаційної (магістерської) роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 69 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖДЕРЖАВНИХ МІГРАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

1.1 Сутність і структура міжнародної міграції населення

Міграція - це процес зміни постійного місця проживання індивідів чи - соціальних груп: переміщення в інший регіон країни або в іншу країну. Міграцією є також переїзд на проживання із села в місто і навпаки.

Водночас, вступаючи в нове тисячоліття, характер міжнародних міграційних процесів істотно змінився порівняно з 50-річною давниною. За сучасних умов міжнародна міграція набула великих масштабів, охопивши майже всі країни світу, а міграційні потоки зазнали якісних змін. Протиріччя та проблеми, спричинені імміграцією, є дуже помітними, чи то в країнах походження іммігрантів, у країнах проживання чи міжнародному співтоваристві, і вимагають нагляду, який має базуватися на науковій основі.

У ХХІ столітті сформувалася глобальна система міграційних потоків, яка охопила майже всі країни. Процес глобалізації та швидкі зміни у світовій політичній та економічній системі призвели до інтенсифікації міграційних потоків у всьому світі, формування нової моделі імміграції у світі, найважливішими характеристиками якої є наступні [2]:

- безпрецедентне розширення масштабів і географії міжнародної міграції;
- зміни в структурі міжнародних міграційних потоків;
- важливість трудової міграції – постійне зростання та структурна «непереборність» нелегальної трудової міграції;
- зростання масштабів і географічного охоплення вимушеної міграції;
- підвищення значення міжнародної міграції населення в соціально-економічному розвитку сучасної світової господарської системи;

– подвійні риси сучасної імміграційної політики в деяких розвинених країнах.

Міграція населення відіграє важливу роль у сучасному світі і стосується практично всіх країн світу. Транскордонна мобільність робочої сили є частиною соціального процесу міграції населення, який є складним за своєю природою та має багатоманітні прояви та наслідки. На цей процес впливають різноманітні демографічні, політичні, соціально-економічні та інші фактори, але варто зазначити, що міжнародна міграція в свою чергу формує розвиток соціально-економічних систем на національному, регіонально-наднаціональному та глобальному рівнях.

Соціально-економічна сутність міграції населення полягає в забезпеченні кількісної та якісної відповідності між попитом на робочу силу та її наявністю в різних регіонах країни, а також у реалізації прагнення працівників задовольнити свої особисті соціальні, професійні, кваліфікаційні потреби і духовної природи.

Міграція в широкому розумінні охоплює всі види переміщень населення в просторі - сезонні, періодичні, маятникові - крім розселення. Це широкомасштабні переміщення населення через певні територіальні межі, незалежно від тривалості, регулярності та цільової спрямованості, постійно або більш-менш змінюючи місце проживання, а іноді навіть без зміни місця проживання. Міграція населення складається з міграційних потоків, тому поняття міграція вживається в збірному значенні та у множині.

Будь-яка імміграційна поведінка виникає під впливом складних мотивацій. Вони залежать від суб'єктивних і об'єктивних причин: з одного боку, імміграція відбувається за особистим бажанням - кожен громадянин має право і можливість самостійно обирати місце проживання і роботи, тобто задовольняти свої різноманітні потреби в матеріальному плані, заняття тощо потреба. Кваліфікація та духовна природа.

Фактори міграції також поділяються на неконтрольовані та соціально контрольовані, а саме - умови (природні умови різних регіонів і населених

пунктів, ступінь освоєння, життєдіяльності та благоустрою, географічне розташування) і регулюючі фактори (населення - інтенсивність міграції). Природний приріст населення, віковий і статевий склад, співвідношення місцевого населення і нових іммігрантів, старих іммігрантів і нових іммігрантів, відмінності між різними групами в мові, духовній культурі, побуті, національному етикеті, соціальній психології та ін.; соціальні взаємодії, соціально-психологічний клімат, соціальні умови, в яких живуть люди) [3].

Наслідками реалізації функції прискорення є забезпечення певного ступеня географічної мобільності робочої сили, мінливість регіонального складу робочої сили та збільшення місця проживання протягом життя. Розподільна функція мобільності населення — перерозподіл населення між регіонами, досягнення більшого ступеня відповідності між попитом і пропозицією робочої сили. Селективна функція імміграції полягає в тому, що внаслідок нерівномірної участі в імміграційному процесі представників різних соціально-демографічних груп вона змінює якісний склад населення регіону та робочої сили [8].

Для дослідження імміграційного процесу велике значення має оцінка соціально-демографічних характеристик іммігрантів, оцінка кількості іммігрантів, вивчення кількісних і структурних характеристик імміграційного процесу, прогнозування напрямків розвитку та інтенсивності імміграції. Вивчення міграційного процесу базується на матеріалах переписів населення, даних поточного міграційного обліку, вибіркового дослідження окремих міграційних потоків. Основним джерелом оперативної інформації про міграцію населення в Україні сьогодні є поточний облік міграційних подій. Здійснюється шляхом безпосередньої реєстрації осіб, які беруть участь у імміграційному процесі, вибули з попереднього місця проживання або зареєстровані за новим місцем проживання. Ця процедура передбачає заповнення талонів статистичного обліку в адресних таблицях прибуття та відправлення.

Міграція населення - це складне соціальне явище, яке вивчається багатьма науками, особливо історією, юриспруденцією, економікою, демографією, географією, соціологією і т.д. кожна область вибирає свої власні предмети, завдання і дослідницькі інструменти для аналізу міграційних переміщень населення. Теоретичні підходи, сформульовані в рамках окремих дисциплін, не суперечать один одному, а доповнюють один одного, вивчають реалії міграції на різних рівнях і визначають основу аналізу.

У науковій літературі існує різноманітна класифікація факторів (часто взаємозалежних), що впливають на напрямок і масштаби міграційного процесу. Просторові переміщення відбуваються внаслідок дії економічних, соціальних, демографічних, політичних, етнічних, освітніх, моральних, психологічних, військових, екологічних та інших факторів, але ці фактори діють одночасно і в якійсь мірі взаємозалежні, тому важко виділити окремі компоненти перехідного процесу, які зазвичай формуються під впливом одного або двох факторів [2].

Класифікуючи міграційні процеси щодо певної держави, зазвичай розрізняють зовнішню (міждержавну) та внутрішню міграцію. Зовнішня міграція охоплює переміщення населення через державні кордони, що супроводжується зміною постійного місця проживання. За територіальним масштабом вона поділяється на міжконтинентальну та внутріконтинентальну. Міждержавна міграція може мати різні форми — трудову, сімейну, рекреаційну, туристичну тощо. У другій половині XX століття трудова міграція стала невід’ємною частиною процесу інтернаціоналізації світового господарства. Робоча сила, як один із головних чинників виробництва, прагне свого найбільш ефективного застосування не лише в межах національної економіки, а й у глобальному масштабі.

Зовнішня міграція має два основні напрями: еміграцію, тобто виїзд населення з країни для тривалого або постійного проживання за кордоном, і імміграцію — в’їзд іноземців до країни для роботи, навчання чи проживання. Водночас внутрішня міграція означає переміщення людей у межах однієї

держави. Вона може відбуватися між містом і селом, між різними містами або в межах певних адміністративно-територіальних одиниць — областей, районів чи регіонів, і поділяється на внутріобласну, міжобласну, внутрірайонну та міжрайонну.

1.2 Теоретичні концепції та моделі міжнародної міграції

Міжнародна трудова міграція входить у складову світової економічної системи, що є результатом розвитку робочої сили, системи міжнародного розподілу праці та процесів інтеграції. Фактори, що впливають на міжнародну трудову міграцію, включають внутрішні економічні умови окремих країн, а також зовнішні чинники, такі як стан світової економіки та економічні взаємозв'язки між країнами. У різні періоди рушійними силами міжнародної трудової мобільності можуть бути також політичні, військові, релігійні, національні, культурні, сімейні та інші соціальні чинники.

Сучасна різноманітність і складність міграційних процесів та їх зростаючий вплив на економічний і демографічний розвиток світу обумовлюють необхідність аналізу існуючих теоретичних підходів до вивчення міжнародної міграції. Важливим є і подальше проведення методологічних досліджень і розробка нових підходів до розуміння міжнародної міграції як глобального явища [5].

Починаючи з XIX століття, процес міжнародної трудової міграції привертав увагу багатьох дослідників. З історії виділяється період бурхливого розвитку міграційних процесів та значного збільшення кількості міжнародних мігрантів наприкінці XIX століття і впродовж XX століття, що спонукало дослідників шукати відповіді на питання про чинники, що сприяють розвитку міжнародної міграції. Протягом останніх 150 років виникли кілька теорій, які дозволяють проводити аналіз міграції на різних рівнях, від мікро- до макрорівня, і навпаки .

Визначення поняття «еміграція» коригує потребу людини в зміні місця проживання. С.К. Бондирєва визначає міграцію як мотивоване соціальне явище, викликане прагненням задовольнити потреби. Л.В. Балдін визначає міграцію населення як переміщення населення між країнами.

Сучасне тлумачення поняття міграції у вузькому сенсі може бути представлено наступним тлумаченням: «міграція визначається як переміщення людей з різними цілями через межі певних територіальних утворень для постійної або тимчасової зміни місця проживання» (рис. 1.1) [11].

Основна відмінність полягає в тому, що міграція - це вже dokonаний факт міграції населення. У процесі аналізу міграційного процесу розрізняють терміни «міграційна мобільність» або «міграційний переїзд» [7].

Рисунок 1.1 – Ознаки, якими характеризують міжнародну міграцію

Джерело: побудовано автором на основі даних [11]

Міграційна мобільність, на відміну від міграції, - це готовність або здатність громадянина або особи без громадянства здійснювати соціальне переміщення з наступними цілями: а) переїжджати з однієї країни в іншу; б) здійснювати «горизонтальні» і «вертикальні» переміщення всередині

держави; в) просуватися по службових сходах. державні структури, органи влади та управління, але для цього потрібне цілеспрямоване територіальне переміщення.г) війни, завоювання, експансія і колонізація (етнічні групи, держави, країни, регіони, адміністративно-територіальні одиниці);

Міграційна рухливість - це здатність, потреба і вміння людини з міграційним свідомістю динамічно рухатися в напрямку, що визначається відповідно до його точкою зору, з кінцевою метою обґрунтування або працевлаштування в іншій державі або на іншій території, тенденція успішно долати Соціальні та правові обмеження в інтенсивному режимі, здатність для зміни швидкості і темпів міграції, при наявності яких міграційний план гарантований, необхідна можливість придбання саме тих якостей і характеристик.

Міграція - це складне явище, яке має як позитивні, так і негативні наслідки. Залежно від країни чи регіону наслідки міграції можуть бути різними як для тих, хто надає робочу силу, так і для тих, хто її приймає [11].

1.3 Міжнародно-правове регулювання та класифікація видів міжнародної міграції

У більшості випадків міжнародну трудову міграцію поділяють на легальну та нелегальну. Ця особливість є однією з найважливіших з точки зору створення зовнішніх ефектів міжнародної трудової міграції в країнах-донорах і країнах-реципієнтах робочої сили. Нарешті, легальна та нелегальна міжнародна трудова міграція часто має протилежний вплив на економіку країн походження та призначення.

Необхідно чітко розрізняти легальну та нелегальну імміграцію, а також легальну і нелегальну зайнятість. Наприклад, якщо громадянин будь-якої країни отримує шенгенську візу типу «С», вона дає право перебувати в Шенгенській зоні до трьох місяців, але не передбачає можливості працевлаштування. Зазвичай такі візи видаються з туристичною, сімейною або

приватною метою, а порушення правил може призвести до накладення санкцій. Шенгенська віза «С» є короткостроковою і має термін дії, визначений під час подання заяви.

Для легального працевлаштування потрібно пройти спеціальні процедури отримання дозволу на роботу або відповідної візи. Таким чином, якщо іммігрант легально в'їхав до країни за туристичною візою та знайшов роботу, його перебування залишається законним, проте трудова діяльність буде незаконною. Варто зазначити, що законодавство ЄС дозволяє студентам із третіх країн працювати до 10 годин на тиждень, що частково покриває витрати на навчання. Крім того, для науковців, запрошених авторитетними дослідницькими установами на термін понад три місяці, діє спрощений порядок в'їзду [8].

Для глибшого розуміння міграції важливо класифікувати її за різними ознаками. У науковій літературі існує багато підходів до типології міграційних процесів, які ґрунтуються на різних критеріях. Часто вони висвітлюють лише окремі аспекти імміграції — наприклад, причини, тривалість чи правовий статус, або поєднують кілька критеріїв в одній класифікації.

Таблиця 1.1 – Класифікація видів міграції населення

Класифікаційні ознаки	Основні характеристики	Види міграції
Географічний напрям	Розрізняють міграції на короткі, середні та далекі відстані. Залежно від цього виокремлюють внутрішні (внутрішньо-регіональна, міжрегіональна), зовнішні (внутрішньоконтинентальна, міжконтинентальна) та транзитні міграції.	Внутрішня Зовнішня Транзитна
Напрямок руху	Розрізняють такі види як імміграція (в'їзд до країни), еміграція (виїзд до країни), гравітаційна (переселення з периферії до великих промислових, наукових та культурних центрів), відцентрова (переміщення міського населення до пригороду), рееміграція (повернення до країни, з якої мігрант виїхав раніше), репатріація (повернення до країни, що є етнічною батьківщиною).	Імміграція Еміграція Гравітаційна Відцентрова Рееміграція Репатріація

Продовження таблиці 1.1

Тривалість перебування	Треба розрізняти тимчасову і постійну міграцію. Можна виокремити щотижневі, щомісячні, щорічні міграції, один раз у п'ять років тощо. Трапляються випадки, коли індивід вимушений мігрувати у зв'язку з особливими політичними подіями в країні	Постійна Тимчасова (довгострокова, короткострокова, у тому числі регулярна та нерегулярна)
Правовий статус	За правовим статусом виокремлюють законних або незаконних мігрантів. Тобто це законне чи незаконне перетинання кордонів; а також виконання чи порушення правил реєстрації та тривалості перебування у приймаючій державі або невідповідність діяльності і офіційно вказаної мети приїзду, незаконне працевлаштування	Легальна Нелегальна
Мета, причина	Міграції розрізняють залежно від мети. Наприклад, чи є мета рекреаційною, релігійною, етнічною, екологічною, туристичною, діловою або це трудові міграції (зайнятість, економічні мотиви), міграції, пов'язані з навчанням або вирішенням сімейних проблем.	Економічна (трудова як підвид) Соціальна Культурна Політична Військова Освітня
Спосіб причетності	Відповідно до того, наскільки міграція є добровільною, можна виокремити такі її різновиди: добровільна (рішення про міграцію приймає сам мігрант), примусова (виселення або вигнання, тобто ситуація, коли мігрант позбавлений права вибору), вимушена (зміна місця проживання на певний час або назавжди у супереч бажанням людей, до якої спонукають стихійні лиха, війни, голод).	Добровільна Вимушена Примусова

Джерело: побудовано автором на основі даних [11]

На таблиці 1.1 представлена широка типологія типів міграцій, заснована на різних показниках просторового переміщення людей.

У 19-му та 20-му століттях принципи громадянства та індивідуальної свободи були встановлені шляхом утворення національних держав (або національних держав), були встановлені кордони окремих країн, і таким чином були диференційовані три основні елементи імміграції. Країна призначення, самі мігранти та відстань зараз широко вживаються терміни «іммігрант»,

«мігрант», щоб використання цих понять було більш зрозумілим, уточнимо їх тлумачення.

Міграцією в науковій літературі часто називають: 1) переїзд (добровільний чи вимушений) до іншої країни на постійне або тимчасове (довготермінове) проживання з економічних, політичних чи релігійних причин; 2) місце або тривалість перебування за межами країни після такого переселення; 3) загальна кількість іммігрантів, які проживають у конкретній країні.

Міграція - це в'їзд громадянина однієї держави в іншу державу з метою постійного або тимчасового (як правило, тривалого) проживання [10].

Відповідно до класифікації міжнародної міграції ООН виділяють п'ять її основних різновидів: 1) іноземці, що приїжджають у країну для навчання, 2) мігранти, що приїжджають на роботу, 3) мігранти, що приїжджають для об'єднання або створення нових сімей, 4) мігранти, що приїжджають для постійного поселення, 5) іноземці, яких допускають у країну з гуманітарних міркувань (біженці, особи, що шукають притулку тощо). Наведемо ще дві класифікації міжнародних мігрантів, серед яких перша називає: 1) легальних переселенців на постійне проживання, 2) зареєстрованих трудових мігрантів а) тимчасових некваліфікованих або низькокваліфікованих робітників та б) тимчасових висококваліфікованих працівників, 3) мігрантів-інвесторів з високорозвинених країн, 4) нелегальних мігрантів, 5) осіб, що шукають притулку, 6) осіб зі статусом біженців, 7) біженців *de facto* (осіб, які отримали тимчасовий притулок), 8) екологічних мігрантів [20].

Отже, варто зазначити, що міжнародна трудова міграція має дві характеристики: стабільність і динаміку. Крім того, в залежності від різних характеристик, ці 2 елементи діляться на велику кількість видів міжнародної трудової міграції, які по-різному впливають на економіку донора і реципієнта. Це говорить про те, що міжнародна трудова міграція має значний вплив на економіку країн-учасниць. Деякі ефекти можуть проявлятися одночасно, а їх

поєднання може посилювати одні ефекти і послаблювати інші, що ще більше ускладнює їх дослідження.

Висновки до розділу 1

Міграція - це обмін місцями постійного проживання між окремими особами або соціальними групами. Це передбачає переїзд в інший регіон країни або в іншу країну. Крім того, міграція – це перехід із села в місто і навпаки.

У першому розділі було визначено теоретико-методологічні засади дослідження міждержавних міграційних зв'язків України, що дало можливість сформувати цілісне наукове підґрунтя для подальшого аналізу сучасних міграційних процесів. Розгляд сутності міжнародної міграції населення засвідчив її багатогранний характер, що проявляється у взаємодії економічних, соціальних, політичних, демографічних та безпекових чинників. У роботі встановлено, що міграція у сучасному світі є не лише переміщенням робочої сили, а й важливим елементом глобальних трансформацій, інтеграційних процесів і динаміки світового ринку праці. Особлива увага була приділена трудовій міграції як найбільш поширеній формі мобільності українців, що відіграє важливу роль у функціонуванні економік як країн-донорів, так і країн-реципієнтів.

Проаналізовані у розділі концепції та наукові підходи дозволили окреслити фундаментальні пояснення причин міграції: від класичних економічних моделей, що розглядають різницю в заробітках як основний стимул до переміщення, до сучасних теорій, які враховують соціальні мережі, інституційні умови, глобальні нерівності та роль міграційного капіталу. Це надало змогу зрозуміти міграцію як структурне явище, тісно пов'язане з розвитком людського капіталу, можливостями професійної реалізації, ступенем економічної свободи та мірою інтегрованості держави у міжнародні економічні зв'язки.

Важливим аспектом першого розділу стало дослідження впливу міжнародної міграції на соціально-економічний розвиток країн. У роботі виявлено, що міграційні процеси мають як позитивні, так і негативні наслідки. Позитивні проявляються через формування грошових переказів, стимулювання внутрішнього попиту, зменшення рівня безробіття та поширення нових знань і професійних навичок серед мігрантів. Негативні наслідки пов'язані з відтоком робочої сили, зниженням чисельності та якості трудового потенціалу, ризиком поглиблення демографічної кризи та посиленням залежності країни від зовнішніх ринків праці.

У межах розділу було розкрито сутність та особливості розвитку міждержавних міграційних зв'язків України, які формувалися під впливом як історичних, так і сучасних факторів. Встановлено, що Україна займає активне місце у регіональних і світових міграційних системах, а її міграційний простір значною мірою орієнтований на європейський напрям. Міграційні зв'язки України характеризуються інтенсивністю трудових потоків, значною кількістю довгострокових і короткострокових переміщень, а також наявністю стійких соціальних мереж, які підтримують процеси повторної та циркуляційної міграції. Окремо підкреслено важливість нормативно-правового регулювання, що визначає можливості та умови мобільності населення, регламентує процедури працевлаштування та перебування українців за кордоном і впливає на рівень їх соціальної захищеності.

Таким чином, у першому розділі було сформовано всебічне теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу міграційних процесів України. Розкриті понятійно-категоріальні основи, наукові підходи та структурні характеристики міжнародної міграції дозволили пояснити специфіку міграційних явищ у національному та глобальному контекстах. Отримані теоретичні результати створили основу для глибокого дослідження сучасних тенденцій міграційної мобільності населення та її економічних і соціальних наслідків, що було реалізовано у подальших розділах роботи.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ДИНАМІКИ МІЖДЕРЖАВНИХ МІГРАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ

2.1 Тенденції та географічна структура трудової міграції українців

Повномасштабна російська збройна агресія змусила мільйони українців залишити країну в пошуках безпеки. Частина з них уже повернулася або планує повернення, тоді як інші лише розглядають можливість від'їзду. Демографічна ситуація в Україні протягом 2022 року зазнала суттєвих змін як у кількісному, так і в якісному вимірах, що впливає на соціально-економічну сферу, обороноздатність країни та її міжнародне позиціонування і матиме наслідки в середньо- та довгостроковій перспективі [13].

Населення України, яке у 1993 році досягло 52 млн осіб, продовжує скорочуватися (рис. 2.1), головним чином через низький рівень народжуваності: загальний коефіцієнт народжуваності становить менше 1,4 дитини на одну жінку.

Одночасно відбувається старіння населення. Середній вік становив 35 років у 1990 році, 37,7 року у 2000 році, 39,3 року у 2010 році та 41,1 року на 1 січня 2019 року. За прогнозами, до 2050 року чисельність населення України зменшиться до 35,2 млн осіб, а частка населення віком понад 60 років сягне 34%.

Безвізовий режим подорожей до ЄС, запроваджений у червні 2017 року, сприяв активізації транскордонних переміщень. Так, протягом року з червня 2017 по червень 2018 року прикордонні служби зафіксували 42,6 млн перетинів кордону громадянами України.

Станом на 2019 рік Україна, яка межує з ЄС, мала 9,2 млн громадян із біометричними паспортами, у тому числі майже 3 млн осіб, які могли подорожувати без віз. У другий рік дії безвізового режиму (червень 2018 – червень 2019) громадяни України здійснили 2,35 млн поїздок до країн ЄС, що в 4,2 раза перевищує показник першого року дії безвізу (червень 2017 –

червень 2018). Міграція до країн ЄС продовжує зростати, а динаміка свідчить про збільшення числа іммігрантів порівняно з процесом імміграції [4].

Станом на 1 січня 2022 року населення України, за оцінками Держстату, становить 41,2 мільйона осіб. Водночас Держстат включив до даних окуповане населення частини Донецької та Луганської областей з 2014 року. Прогнозується, що до 2050 року чисельність населення України скоротиться до 35,2 млн осіб, а до 2050 року частка населення старше 60 років сягне 34%.

Спричинена російською агресією закордонна міграція українців вимагає експертної та наукової рефлексії, без цього неможливе розроблення дієвих стратегій та державної політики в різних сферах.

Готовність українців виїжджати за кордон у пошуках безпеки змінювалася протягом 2022 року під впливом різних чинників: рівня безпеки в конкретному регіоні, наявності основних інфраструктурних послуг та робочих місць, фінансових можливостей родини та інших обставин. За офіційними даними, з початку активної фази воєнної агресії РФ населення України скоротилося на 6,7 млн осіб, а негативне сальдо міграції у 2022 році може становити 9,43 млн громадян. Поточні обсяги міграції перевищують усі показники періоду незалежності України, яка була здобута у 1991 році [13].

У 2024 році тенденція зростання трудової міграції з України набула ще більшого масштабу, що підтверджується офіційними статистичними даними. Згідно з інформацією платформи «Опендатабот», загальна кількість перетинів державного кордону громадянами України склала 30,11 млн. Водночас приблизно 2% осіб, які виїхали, не повернулися, що еквівалентно близько півмільйона людей. Це свідчить про помітне зростання кількості тих, хто вирішує залишитися за кордоном на тривалий період або назавжди.

Особливо тривожним є те, що у 2024 році різниця між кількістю виїздів і повернень склала 443 тисячі осіб, що у 3,3 раза перевищує показник 2023 року, який становив 134 тисячі. Найбільший відтік населення спостерігався у червні 2024 року, коли за межами країни залишилося 194 тисячі громадян. Така динаміка свідчить про те, що трудова та вимушена міграція не лише не

знижується, а навпаки – посилюється, створюючи серйозні ризики для соціально-економічного розвитку України.

Рисунок 2.3 – Динаміка населення України в 1990–2024 рр. на 1 січня відповідного року, млн. осіб

* 2002 р. – за результатами перепису 2001 р.,
2014–2019 рр. – без урахування території Криму та неконтрольованих Урядом районів Донбасу).

Джерело: побудовано автором на основі даних [20]

Дані, представлені на рисунку, відображають динаміку перетинів державного кордону громадянами України у двох напрямках — виїзд з України та в'їзд в Україну — у період 2022–2024 років. Аналіз показує, що протягом цих трьох років кількість перетинів залишалась стабільно високою, проте мала суттєві структурні відмінності у залежності від року та напрямку руху.

У 2022 році, коли відбулося повномасштабне вторгнення РФ, спостерігався найбільш виражений дисбаланс між виїздом і поверненням. Виїзд становив 15,60 млн осіб, тоді як кількість в'їздів — лише 13,38 млн осіб, що відображає масштабну хвилю вимушеного переміщення населення. Така

різниця майже у 2,2 млн осіб вказує на переважання міграційного відтоку та домінування евакуаційних і безпекових мотивів мобільності українців у цей період.

У 2023 році ситуація поступово стабілізувалася. Кількість виїздів залишилась високою - 15,32 млн осіб, але скоротилася порівняно з 2022 роком. Найбільш помітною зміною стало значне зростання кількості в'їздів - до 15,18 млн осіб, що фактично вирівняло міграційний баланс. Це свідчить про активізацію процесів повернення українців, насамперед тих, хто здійснював циркуляційні поїздки між Україною та сусідніми державами, а також тих, хто тимчасово перебував за кордоном, але вирішив повернутися у зв'язку зі стабілізацією умов життя або завершенням тимчасових поїздок.

У 2024 році динаміка характеризується подальшим помірним зниженням кількості перетинів кордону в обох напрямках. Виїзд склав 15,28 млн осіб, що лише незначно нижче показників попередніх років, тоді як кількість в'їздів знизилась до 14,83 млн осіб. Це може свідчити про часткове уповільнення інтенсивності циркуляційної мобільності, а також про те, що частина громадян, які виїхали раніше, продовжує залишатися за кордоном. Незначне переважання чисельності виїздів над в'їздами у 2024 році вказує на збереження тенденції міграційного відтоку, хоча масштаби цього дисбалансу є значно меншими, ніж у перший рік війни.

У цілому динаміка за 2022–2024 роки демонструє перехід від різкого міграційного шоку до поступової стабілізації потоків і формування нового типу мобільності населення, у якому поєднуються елементи вимушеної, трудової та циркуляційної міграції. Високий рівень перетинів кордону упродовж трьох років підкреслює масштабність міграційної мобільності українців та вагомий вплив зовнішніх чинників — насамперед війни, економічної невизначеності та інтеграційних процесів з ЄС — на їх поведінку.

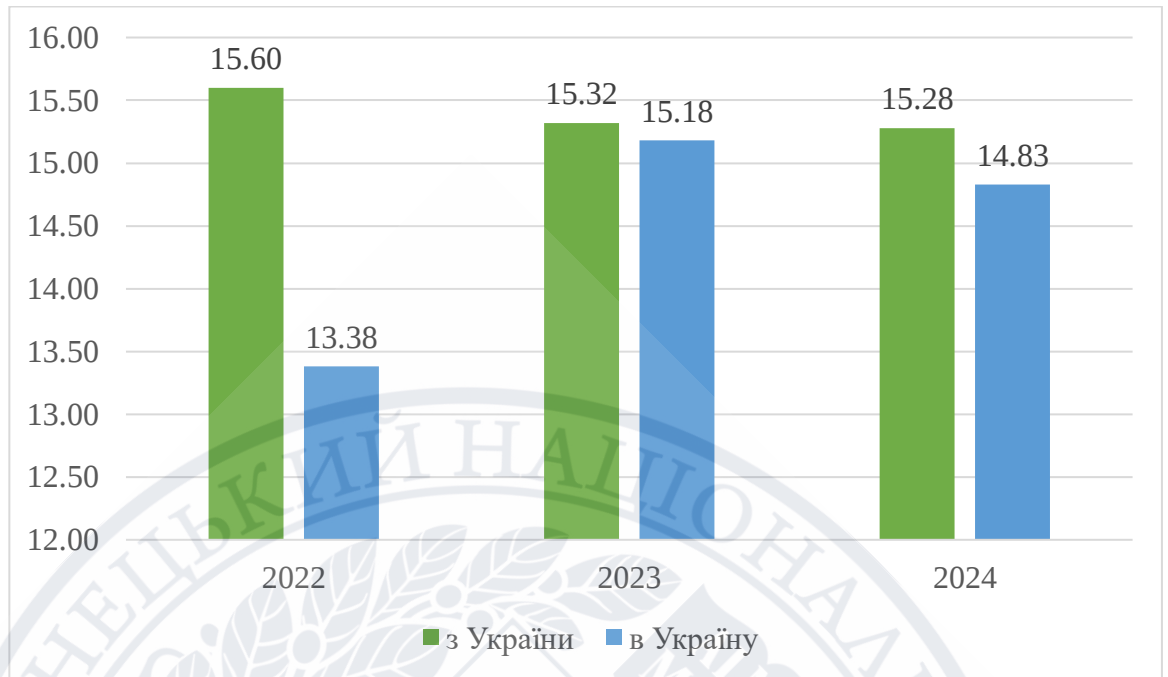

Рисунок 2.2 – Кількість перетинів кордону громадянами України 2022-2024 рр., млн. осіб

Джерело: побудовано автором на основі даних [20]

У 2024 році в Україні спостерігається складна та тривожна динаміка, що поєднує демографічні виклики та нестійкі міграційні процеси. Лише в окремі такі, як: квітень, липень та серпень – було зафіксовано позитивне співвідношення між кількістю повернень і виїздів українців. Проте у квітні до країни повернулось на 58 тис. ос. більше, ніж виїхало, у липні – орієнтовно на 23 тис., а в серпні це показник зріс до 89 тис.. Впродовж решти місяців тенденція була протилежною, що формує стійке негативне міграційне сальдо.

Загалом, за три роки з початку повномасштабної війни за кордоном залишилося близько 3 мільйонів українців, що майже дорівнює кількості громадян, які виїхали з країни протягом усього десятиліття до війни – з 2011 по 2021 рік (3,3 мільйона осіб). Це означає, що темпи еміграції в умовах війни зросли в кілька разів, і така динаміка продовжує вичерпувати трудовий та демографічний потенціал країни. Водночас зазначені цифри не враховують тих, хто залишив тимчасово окуповані території або виїхав нелегально, тому реальні масштаби міграції можуть бути ще вищими.

Статистичні дані свідчать про різке зростання кількості громадян, які залишили територію країни, особливо у період з 2022 по 2024 роки. У 2024 році темпи виїзду українців за кордон не лише збереглися, а й посилилися, що призвело до рекордного негативного міграційного сальдо. Лише за один рік воно сягнуло 443 тисячі осіб, що більш ніж утричі перевищує показник попереднього року. Водночас зменшення чисельності населення поєднується з його старінням, що загострює демографічну кризу.

У результаті формується нова довготривала міграційна хвиля, яка вже сьогодні негативно впливає на соціально-економічну ситуацію в країні, зокрема на ринок праці, систему соціального забезпечення та перспективи відновлення. Водночас мільйони українців отримали тимчасовий захист у країнах ЄС, що ставить перед державою стратегічне завдання – не лише зберегти зв'язок із ними, а й створити умови для добровільного повернення та ефективної реінтеграції. Без належної державної політики у цій сфері трудова і вимушена міграція може набути ще масштабніших і незворотних форм, що матиме довготривалі наслідки для демографічного та економічного майбутнього України.

В умовах тривалої війни та соціально-економічної нестабільності масштаби зовнішньої міграції українців продовжують зростати. З кожним роком спостерігається посилення інтеграції українських громад у європейський простір, що зумовлено як безпековими факторами, так і економічними можливостями, які надають країни ЄС. Особливо помітною є тенденція до закріплення значної частини вимушених мігрантів за кордоном, адже багато з них адаптувалися до нових умов, отримали роботу, доступ до освіти та соціальних послуг.

У порівнянні з даними станом на 2024 рік кількість зареєстрованих українських біженців у Європі зросла на 104 тисячі осіб (рис. 2.3).

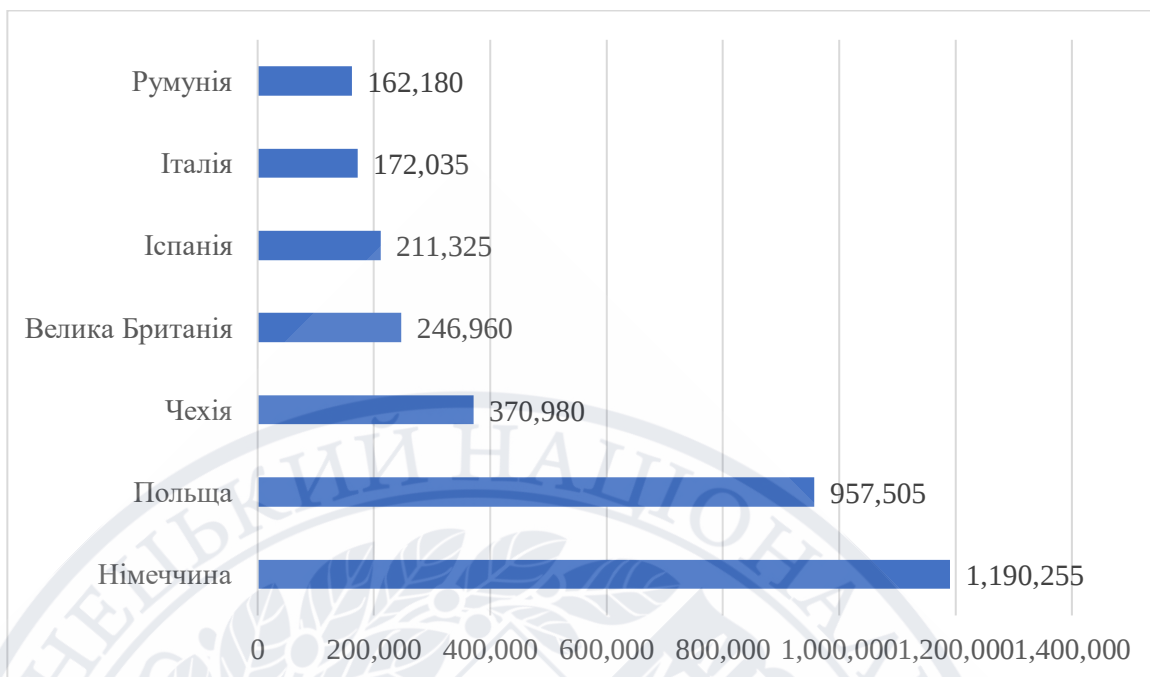

Рисунок 2.3 – Кількість зареєстрованих біженців, які виїхали в країни Європи станом на 2024 р.

Джерело: побудовано автором на основі даних [38]

Зазначені показники демонструють чітку концентрацію українських мігрантів у країнах Західної та Центральної Європи, насамперед у тих державах, що забезпечили сприятливі умови для прийому, соціальної підтримки та працевлаштування. Польща й Німеччина залишаються основними центрами притягання українців завдяки географічній близькості, історичним трудовим зв'язкам і високому рівню інтеграційних програм. Водночас спостерігається поступове розширення географії української діаспори, що свідчить про трансформацію короткострокових переміщень у довгострокові форми проживання.

Таким чином, масштаби та структура сучасних міграційних потоків відображають не лише наслідки воєнних подій, а й глибші процеси трансформації трудових і демографічних ресурсів країни. Це підкреслює необхідність глибшого розуміння сутності та структури міжнародної міграції населення, її соціально-економічного змісту, основних форм, напрямів та

факторів, що визначають сучасну міграційну динаміку України у глобальному контексті.

2.2 Роль грошових переказів у забезпеченні фінансової стабільності України

Міжнародні грошові перекази охоплюють як фінансові, так і матеріальні надходження, які мігранти спрямовують членам своїх сімей або громадам у країні походження.

Світовий банк здійснює збір та систематизацію глобальних даних щодо таких трансфертів, хоча цей процес ускладнюється низкою факторів: нестачею повної статистичної інформації, відмінностями у визначеннях та неоднорідністю методик, що використовуються різними державами (рис. 2.4). Водночас офіційні оцінки не охоплюють неформальних або незареєстрованих каналів переказів — як через офіційні інституції, так і через приватні мережі. З огляду на це, реальний обсяг світових міграційних переказів, ймовірно, є значно вищим за оприлюднені показники [15].

Рисунок 2.4 – Грошові перекази в Україну з-за кордону за 2009-2024

рр.,млн дол. США

Джерело: побудовано автором на основі даних [12]

Перекази українських мігрантів залишаються важливим джерелом валютного надходження, хоча у 2022 році вони зменшилися на 1,4 млрд доларів порівняно з 2021 роком, а у 2023 році ще скоротилися на 1,2 млрд доларів.

Більшість коштів від імміграційних переказів спрямовується на задоволення повсякденних потреб і купівлю товарів тривалого користування, а лише у виняткових випадках – на інвестиції. Існують можливі напрямки залучення коштів від іммігрантів в економіку країни (рис. 2.5).

Одним із ключових викликів для формування ефективної трудової міграційної політики є недооцінення того підприємницького потенціалу, який мають як самі трудові мігранти, так і їхні родичі, що залишаються в Україні. Попри набутий за кордоном досвід, значна частина українців, які вели бізнес під час перебування в іншій країні, після повернення не створюють власних підприємств у межах України. Це переважно пояснюється складними та малосприятливими умовами для започаткування й ведення бізнесу. У зв'язку з цим важливо враховувати не лише прямий ефект грошових переказів, а й потенційні втрати від нереалізованих бізнес-ініціатив повернених мігрантів та членів їхніх сімей [6].

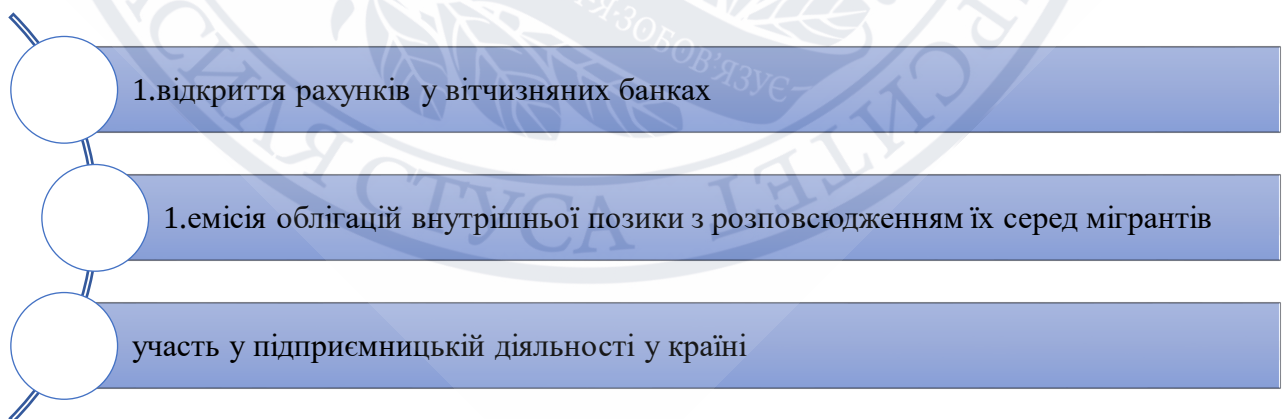

Рисунок 2.5 – Напрямки залучення «іммігрантських» грошей в економіку країни

Джерело: побудовано автором

Збільшення імміграційних переказів може свідчити про зростання рівня зайнятості та економічної активності українських емігрантів, а також про покращення економічних умов у країнах, де проживає українська діаспора. Окрім економічного впливу, сприятливі умови для підприємницької діяльності є ключовим фактором у зміні тенденцій трудової міграції, що особливо важливо для України, яка в майбутньому зіткнеться з дефіцитом робочої сили.

Основним пріоритетом політики щодо залучення доходів трудових мігрантів в економіку є покращення підприємницьких можливостей в Україні. Інші напрямки важко реалізувати через недовіру українського населення до фінансових установ. На жаль, практично неможливо знайти ефективні заходи для швидкого підвищення довіри населення та іммігрантів до української банківської системи.

У 2023 р. через офіційні та неофіційні канали до України надійшло 13 млрд дол. в еквіваленті (рис. 2.6).

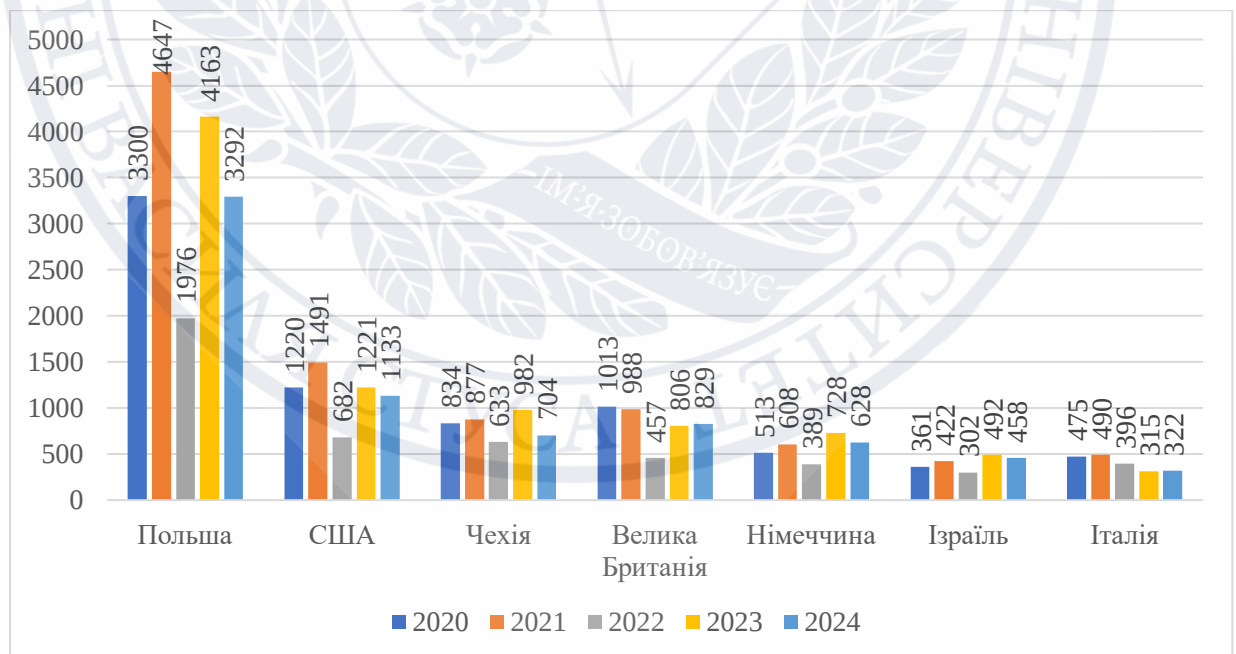

Рисунок 2.6 – Грошові перекази в Україну в 2020-2024 рр. за найвагомішими країнами, млн дол. США

Джерело: побудовано автором на основі даних [12]

Отже, найбільший обсяг коштів надходило у 2023 р. з Польщі 4239 млн дол. США, на другому місці знаходиться США з показником 1221 млн дол. США, далі йде Чехія, Велика Британія та Німеччина. За даними рис. 2.6 видно, що Польща за досліджений період була завжди мала лідерські як за чисельністю українських мігрантів, так і за розмірами грошових переказів.

Грошові перекази мігрантів до 2022 р. були одним із факторів пожвавлення економічної діяльності в країні, хоча темпи зростання ВВП і були далекими від бажаних.

Порівнюючи надходження грошових переказів з прямими інвестиціями в Україну видно, що надходження грошових переказів в Україну значно перевищує показник прямих іноземних інвестицій. Лише у 2012 р. приплив прямих іноземних інвестицій перевищив грошові перекази на 875 млн дол. США. Саме тому можна побачити як міграційні потоки впливають на економіку нашої країни через фінансові внески.

Рисунок 2.7 – Динаміка надходження прямих іноземних інвестицій та грошових переказів в Україну за 2009-2024 рр., млн дол. США

Джерело: побудовано автором на основі даних [12; 18]

На рисунку 2.7, продемонстровано істотні відмінності у динаміці надходження прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та грошових переказів мігрантів упродовж 2009–2024 років. Аналіз часових рядів свідчить про те, що грошові перекази стабільно залишаються більш вагомим джерелом зовнішніх фінансових надходжень для України, тоді як обсяги ПІІ характеризуються високою волатильністю та чутливістю до політичних, воєнних і економічних шоків.

У період 2009–2012 рр. обидва показники демонстрували позитивну динаміку. ПІІ зростали від 4,8 млрд до 8,4 млрд дол. США, що відображало відносну макроекономічну стабільність та привабливість України для іноземних інвесторів. Грошові перекази у цей час також збільшувалися, але з меншою амплітудою - від 5,37 до 7,53 млрд дол. США. Уже на цьому етапі видно, що за обсягами перекази наближалися до ПІІ, що свідчило про важливу роль міграційного капіталу у фінансовій системі країни.

Після 2013 року динаміка інвестицій різко змінилася. ПІІ скоротилися до 4,5 млрд дол. США у 2013 році, а у 2014–2015 рр. набули кризового характеру: у 2014 році становили лише 410 млн дол., а у 2015 — показали від’ємне значення (–458 млн дол.), що свідчить про масовий відтік іноземного капіталу з країни внаслідок анексії Криму, початку війни на Сході та загальної дестабілізації економіки. Грошові перекази у ці роки, навпаки, залишалися стабільними та порівняно високими: 6,49 млрд у 2014 році та 6,96 млрд у 2015-му. Це означає, що саме трудові мігранти у кризові роки забезпечували притік валютних коштів та підтримували купівельну спроможність населення.

У 2016–2019 рр. спостерігався певний інвестиційний підйом: ПІІ коливалися в межах 3,7–5,9 млрд дол., проте залишалися значно нижчими за рівень до 2013 року. Натомість грошові перекази продовжували зростати швидкими темпами - від 7,53 млрд у 2016 році до 11,92 млрд у 2019 році. У цей період вони вперше суттєво перевищили ПІІ, що засвідчило формування стійкої тенденції залежності економіки від трудової міграції та зменшення ролі іноземного капіталу як джерела економічного зростання.

Після 2020 року динаміка різко змінилася під впливом пандемії COVID-19 та подальшого повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році. ПІ у 2020 році знову стали від'ємними (–868 млн дол.), що демонструє високий рівень економічної турбулентності та втрату довіри інвесторів. У 2021 році інвестиції тимчасово зросли до 6,69 млрд дол., але вже у 2022 році скоротилися до 1,15 млрд дол. через воєнні ризики. У наступні два роки — 2023 та 2024 — інвестиційна активність хоч і поживалася (4,25 та 3,33 млрд дол. відповідно), проте залишалася далекою від рівнів докризового періоду, що вказує на тривалий характер інвестиційного спаду.

Грошові перекази у цей період продовжували відігравати системну компенсаторну роль. У 2020–2022 рр. їх обсяг становив від 11,98 до 14,02 млрд дол., досягаючи історичного максимуму у 2021 році. Навіть у 2022 році, попри масові евакуації та пов'язані з війною труднощі, міграційні трансфери залишалися на високому рівні — 12,62 млрд дол., тобто майже у 11 разів більше, ніж ПІ. У 2023–2024 рр. обсяг переказів дещо скоротився (11,37 та 9,46 млрд дол.), проте все одно значно перевищував надходження іноземних інвестицій, що підтверджує їхню стійкість та ключове значення для фінансової стабільності України.

Динаміка обох показників демонструє чітку структурну тенденцію: грошові перекази є стабільним та переважаючим джерелом валютних надходжень для України протягом більш ніж десяти років, тоді як ПІ надзвичайно чутливі до політичних та безпекових ризиків і з 2014 року не повернулися до рівнів економічного зростання початку 2010-х. Така різниця у траєкторіях розвитку підтверджує системну роль трудових мігрантів у підтримці стійкості національної економіки та одночасно відображає складність залучення іноземних інвесторів у періоди тривалих криз та збройних конфліктів. Значні зміни у структурі населення України внаслідок війни, що триває матимуть серйозні наслідки для економіки країни. Для більш детального вивчення цих змін важливо врахувати, що на 2022 рік в Україні було зареєстровано 10 841 117 пенсіонерів. Конфлікт призвів до пересування

молодого населення, що ще більше поглиблює проблему старіння населення. Зменшення кількості економічно активного населення створить ряд викликів для підтримки економічного зростання та забезпечення соціального добробуту громадян.

За даними Світового банку, приватне споживання на кінець 2023 р. буде на 50% нижчим, ніж у попередньому році. Це явище негативно впливає на інвестиційний клімат, а також обмежує експортні можливості для української продукції [10].

Рівень прямих іноземних інвестицій в Україну наразі становить 0%. Цей показник залишиться таким самим у воєнний час, хоча приплив прямих іноземних інвестицій прискориться в період післявоєнної відбудови.

Податкові надходження до державного бюджету зменшуються, а видатки на додаткові соціальні витрати зростають. Наприклад, виплати тимчасово переміщеним особам перевищують 14 млрд грн на місяць. На тлі війни та міграційної кризи спрогнозувати співвідношення податкових надходжень до ВВП на найближчі рік-два практично неможливо [10].

2.3 Оцінка впливу міжнародної трудової міграції на економіку та ринок праці України

Міжнародна трудова міграція – це процес переміщення людей з однієї країни до іншої з метою працевлаштування. Вона передбачає переїзд робочої сили, що зазвичай обумовлено рівнем економічного розвитку, умовами праці та якістю життя в країні походження та країні прийому. Така міграція може значно впливати на економіку та суспільство обох країн: вона стимулює економічний розвиток, забезпечує потребу в робочій силі та сприяє культурному обміну.

Міжнародна трудова міграція є невід’ємною частиною світової економіки. Трудові мігранти роблять вагомий внесок у розвиток економіки приймаючої країни, а країна походження отримує вигоду від грошових

переказів та навичок, які мігранти набувають під час роботи за кордоном. Водночас процес працевлаштування за межами рідної країни супроводжується низкою соціально-правових та гуманітарних викликів, пов'язаних із захистом прав трудових мігрантів.

В Україні спостерігається значний міграційний потік, спричинений незадоволеністю громадян рівнем життя, безпековою ситуацією, умовами проживання та обмеженими можливостями для професійного і освітнього розвитку. Багато українців виїжджають за кордон у пошуках кращих умов для самореалізації, оскільки стикаються з труднощами у здобутті якісної освіти або працевлаштуванні на гідну, престижну роботу, що відповідає їхній кваліфікації. Додатковим чинником посилення еміграційних процесів є воєнна агресія та економічна нестабільність останніх років [1].

Упродовж останнього періоду в Україні помітно зросла інтенсивність трудової міграції. Грошові перекази від українців, які працюють за кордоном, відіграють вагомий роль у підтриманні національної економіки, позитивно впливаючи на добробут домогосподарств, що отримують ці кошти та витрачають їх у межах країни. Для більшості мігрантів, які працевлаштовані в державах із вищим рівнем доходів, такі перекази стають основним або додатковим джерелом фінансової підтримки їхніх родин. Зі зростанням обсягів цих надходжень вони поступово перетворюються на важливий фактор соціально-економічного розвитку України загалом.

У світовій практиці оцінка економічних наслідків міжнародної міграції ґрунтується на комплексному аналізі впливу ключових соціально-економічних чинників на макроекономічну динаміку держави. Зокрема, увага дослідників зосереджується на тому, як зміни у демографічній структурі, масштабах переміщення населення, рівні економічної активності та доходах домогосподарств формують загальні тенденції розвитку національної економіки. У межах даної роботи особливий акцент зроблено на виявленні статистично значущих зв'язків між обсягами міграційних процесів та

економічною ситуацією в Україні, що зумовило необхідність побудови багатфакторної регресійної моделі.

Для аналізу використано такі пояснювальні змінні: грошові перекази (x_1), прямі іноземні інвестиції (x_2), темп інфляції (x_3) та чистий експорт (x_4). Ці індикатори відображають як внутрішні соціально-економічні умови, що формують мотиваційне поле для міграції, так і зовнішні наслідки відтоку людського капіталу, який безпосередньо пов'язаний зі зміною обсягів економічної активності, бюджетного навантаження та динаміки робочої сили.

Таблиця 2.1 – Дані для побудови моделі багатфакторної регресії

Рік	ВВП України, млн грн	Грошові перекази, млрд дол. США	Прямі іноземні інвестиції, млрд дол. США	Темп інфляції, %	Чистий експорт, млн грн
	y	x_1	x_2	x_3	x_4
2009	913345	5370	4816	112,3	-15296
2010	1082569	5862	6495	109,1	-31579
2011	1316600	7019	7207	104,6	-71075
2012	1408889	7526	8401	99,8	-118047
2013	1454931	8537	4499	100,5	-123763
2014	1566728	6489	410	124,9	-64012
2015	1979458	6959	-458	143,3	-39475
2016	2383182	7535	3810	112,4	-148502
2017	2982920	9287	3692	113,7	-188519
2018	3558706	11111	4455	109,8	-306003
2019	3974564	11921	5860	104,1	-311183
2020	4194102	11980	-868	105	-44127
2021	5459574	14019	6687	110	-61363
2022	5191028	12621	1152	126,6	-871762
2023	6537825	11367	4247	105,1	-1368110
2024	7658659	9464	3329	112	-1449982

Джерело: створено автором

Статистичну базу сформовано на основі офіційних даних за 2009–2024 рр., що дозволило дослідити модель у довгостроковій динаміці та відобразити структурні зрушення ринку праці. Економічно активне населення характеризує потенціал залучення робочої сили та формує основу для відтворення трудових ресурсів. Рівень безробіття є чутливим до внутрішніх

кризових явищ і може виступати ключовим індикатором підсилення міграційного тиску. Обсяги державної підтримки відображають соціально-економічну політику та реакцію уряду на структурні зміни, тоді як індекс відтоку населення прямо демонструє масштаби міграційних процесів та їхній вплив на внутрішню економічну рівновагу.

Побудована економетрична модель спрямована на оцінку впливу основних зовнішніх макроекономічних чинників на формування валового внутрішнього продукту України у 2009–2024 роках. До моделі включено показники грошових переказів трудових мігрантів та чистого експорту, які виявилися статистично значущими за результатами регресійного аналізу. Інші потенційні регресори, такі як інвестиції чи інфляція, не продемонстрували статистично значущого впливу та були виключені, що забезпечило підвищення точності й економічної інтерпретованості моделі.

Отримане рівняння регресії має вигляд:

$$y = -1482475,82 + 414,51x_1 - 2,77x_4 \quad (1)$$

Модель характеризується високими показниками узгодженості: коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,911$ свідчить про те, що понад 91 % варіації ВВП пояснюється лише двома включеними факторами, а скориговане $R^2 = 0,898$ підтверджує адекватність моделі після врахування кількості змінних. Значення F-критерію (66,85) та надзвичайно низький рівень Significance F ($1,44 \cdot 10^{-7}$) підтверджують статистичну значущість моделі загалом (рис. А.2, Додаток А).

Обидва включені фактори є статистично значущими на високому рівні. Грошові перекази ($p\text{-value} \approx 5,0 \times 10^{-5}$) демонструють чіткий позитивний вплив на економічне зростання. Збільшення переказів на 1 млрд доларів США супроводжується підвищенням ВВП у середньому на 414,5 млн грн. Це відображає важливу роль трудової міграції як стабільного джерела

споживчого попиту, особливо з огляду на довготривалу економічну нестабільність у країні.

Чистий експорт, навпаки, має значущий негативний ефект ($p\text{-value} \approx 9,87 \times 10^{-6}$) Постійне від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі зумовлює зниження ВВП, і погіршення чистого експорту на 1 млн грн спричиняє скорочення ВВП приблизно на 2,77 млн грн. Це свідчить про структурну проблему української економіки, пов'язану з імпортозалежністю, низькою конкурентоспроможністю та нестачею високотехнологічного експорту.

Негативне значення константи відображає сукупний вплив інших факторів, не включених до моделі, та характер ізольованої дії змінних за умов від'ємного торговельного балансу. Перевірка залишків підтвердила коректність лінійної форми та відсутність системних відхилень.

Таким чином, модель демонструє високий рівень статистичної надійності й економічної логічності і дозволяє зробити висновок, що грошові перекази виступають одним із ключових драйверів підтримки економічної активності, тоді як негативний чистий експорт є суттєвим стримувальним чинником розвитку української економіки у 2009–2024 рр.

Побудована регресійна модель показала, що динаміка ВВП України у 2009–2024 рр. значною мірою визначається двома статистично значущими чинниками — грошовими переказами та чистим експортом. Перекази мають суттєвий позитивний вплив, підтримуючи економічну активність через споживчий попит, тоді як від'ємний чистий експорт істотно стримує зростання ВВП. Модель демонструє високу пояснювальну силу ($R^2 = 0,911$) і є економічно обґрунтованою, що дозволяє використовувати її для аналізу та прогнозування макроекономічних тенденцій.

Таким чином, міжнародна трудова міграція відіграє ключову роль у формуванні макроекономічної динаміки України, а результати регресійного аналізу дозволяють обґрунтувати необхідність оптимізації державної політики

у сфері трудової міграції, стимулювання офіційних грошових переказів та мінімізації втрат виробничого потенціалу держави.

В Україні спостерігається потужний трудовий міграційний потік, зумовлений незадоволенням громадян рівнем життя, безпековою ситуацією, умовами проживання та обмеженими можливостями професійного чи освітнього розвитку. Додатковим чинником посилення еміграційних процесів виступають воєнні дії та економічна нестабільність останніх років.

Серед ключових причин виїзду з України та не повернення з-за кордону виділяються питання безпеки (рис. 2.8). Війну та прагнення знайти безпечне місце для життя зазначили 65% тих, хто зараз перебуває в Україні, але розглядає можливість виїзду, та 67% тих, хто зараз за кордоном і не планує повертатися. Страх мобілізації назвали 65% та 55% відповідно [12].

Також значущими факторами є недовіра до української влади та держави (69% і 56%) та прагнення до стабільності й спокою в житті (64% і 41%).

Причини, що спонукають до виїзду, різняться для чоловіків і жінок. Для чоловіків найважливішими є недовіра до влади та держави (72%) і страх мобілізації (71%), тоді як для жінок — високий рівень стресу (68%) і пошук безпечного місця для життя (64%).

Серед чоловіків без броні чи відстрочки основною причиною названо страх мобілізації (78%). Недовіра до влади та держави залишається на подібному рівні як серед тих, хто має бронювання або відстрочку (70%), так і серед тих, хто її не має (75%).

На рисунку 2.8, основними чинниками, що спонукають українців до виїзду та утримують від повернення з-за кордону, є безпекові ризики, зокрема війна та прагнення знайти безпечне місце для життя, а також страх мобілізації. Значну роль відіграє недовіра до влади та держави, а також прагнення до стабільності й спокою в житті.

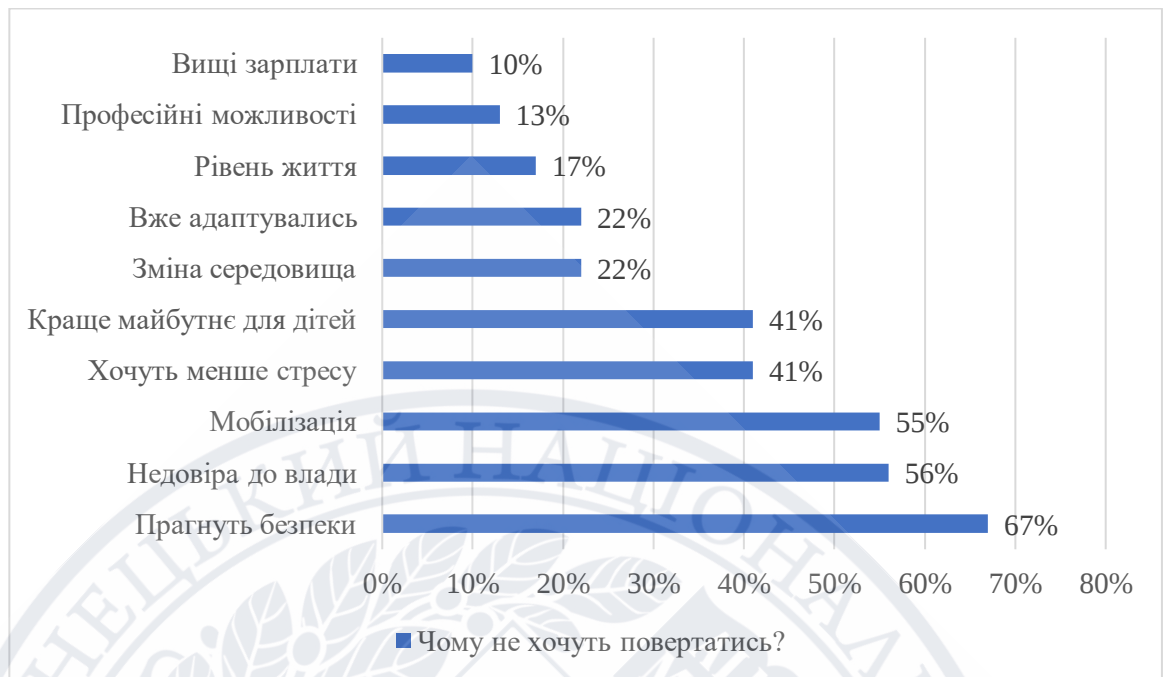

Рисунок 2.8 – Причини чому українці не хочуть повертатись до України з-за кордону, 2025р.

Джерело: побудовано автором на основі даних [36]

Виявлено також гендерні відмінності: чоловіки більш чутливі до ризиків, пов'язаних із мобілізацією та політичними факторами, тоді як жінки - до емоційного стресу та пошуку безпеки. Для чоловіків без броні або відстрочки страх мобілізації є ключовим чинником, тоді як недовіра до влади залишається високою незалежно від наявності броні чи відстрочки. Таким чином, аналіз даних свідчить про комплексний характер причин міграції, що поєднує безпекові, політичні та психологічні аспекти.

Вплив трудової міграції на ринок праці України має складну й суперечливу природу. Масовий виїзд українців, особливо молодого працездатного населення, призводить до зростання структурних дисбалансів. З одного боку, скорочується рівень безробіття, оскільки частина економічно активного населення шукає роботу за кордоном; з іншого - в окремих секторах (будівництво, транспорт, сільське господарство, медицина) формується гострий дефіцит кадрів. Ця ситуація може мати мультиплікаційний ефект:

дефіцит кадрів - зростання зарплат, падіння конкурентоспроможності, відтік інвестицій.

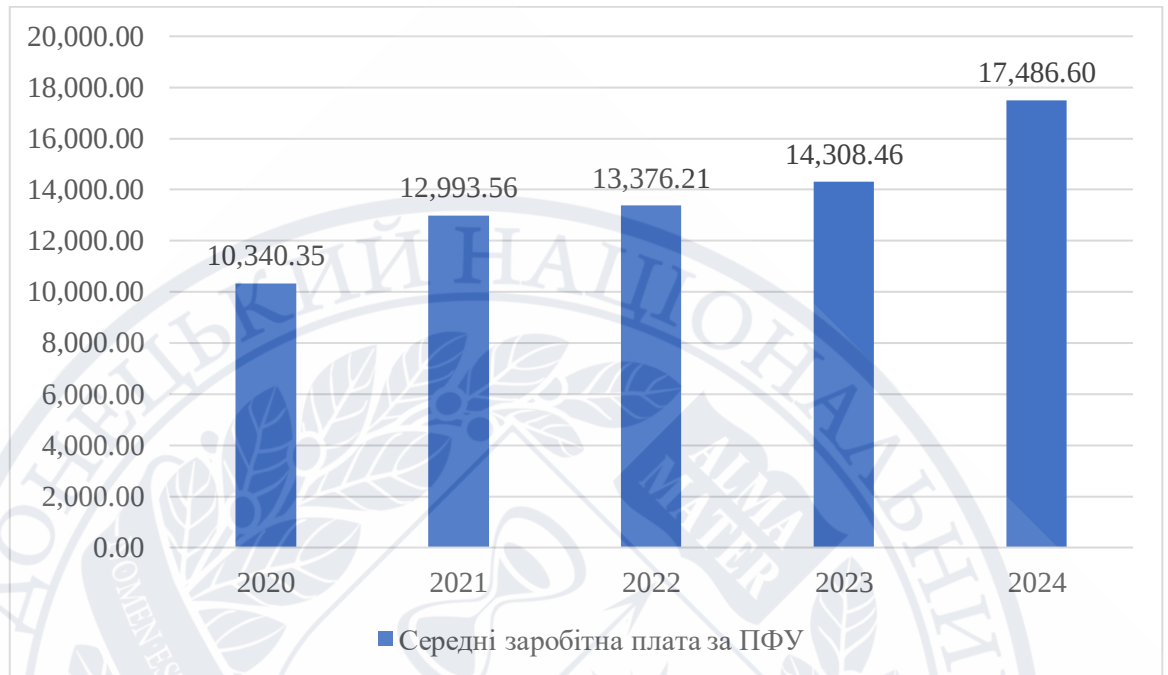

Рисунок 2.9 – Середня місячна зарплата за даними ПФУ у 2020 – 2024 рр., грн

Джерело: побудовано автором на основі даних [24]

Аналізуючи наведений графік середньої місячної заробітної плати за даними Пенсійного Фонду України у 2020–2024 роках, можна відзначити стійку тенденцію до її зростання. У 2020 році середня зарплата становила 10 340,35 грн, у 2021 році зросла до 12 993,56 грн, у 2022 році – 13 376,21 грн, у 2023 році – 14 308,46 грн, а в 2024 році прогнозована середня зарплата досягає 17 486,60 грн. Динаміка показує поступове і стабільне збільшення доходів населення, що може частково компенсувати негативні ефекти трудової міграції.

Зростання заробітної плати стимулює внутрішнє споживання та економічну активність, однак у поєднанні з дефіцитом кадрів у ключових секторах цей тренд може підсилювати тиск на ринок праці та створювати додаткові виклики для стабільності трудових ресурсів. Загалом, наявна

тенденція свідчить про помірне економічне відновлення та зростання соціальних стандартів, водночас підкреслюючи необхідність комплексного управління міграційними потоками та кадровими ресурсами.

Висновки до розділу 2

У другому розділі було проведено комплексний аналіз сучасного стану та динаміки міждержавних міграційних зв'язків України, що дало змогу всебічно оцінити особливості трудової міграції в умовах воєнної агресії, економічної нестабільності та глибоких соціально-демографічних трансформацій. Дослідження підтвердило, що після 2022 року міграційні процеси набули безпрецедентних масштабів, що істотно вплинуло на чисельність, структуру та якість трудового потенціалу країни. Масовий виїзд громадян, насамперед жінок працездатного віку, молоді та фахівців різних кваліфікацій, призвів до суттєвого зменшення внутрішніх трудових ресурсів і зміни вікової та статеві структури населення.

Географічний аналіз виявив чітку домінантність європейського напрямку міграції, на який припадає більшість українців, що тимчасово або тривало проживають за кордоном. Польща упродовж досліджуваного періоду залишалася беззаперечним лідером як за чисельністю українських трудових мігрантів, так і за обсягами грошових переказів. Це пояснюється доступністю ринку праці, географічною близькістю та сформованою мережею мігрантів, що знижує бар'єри входження. Значні потоки також зосереджені у Німеччині, Чехії, Іспанії та Італії, що свідчить про структурне закріплення України у європейській міграційній системі. У цих країнах українці зазвичай інтегруються у різні сегменти ринку праці — від низькокваліфікованих до висококваліфікованих, що формує розгалужену структуру зайнятості та визначає потенціал їхнього економічного внеску.

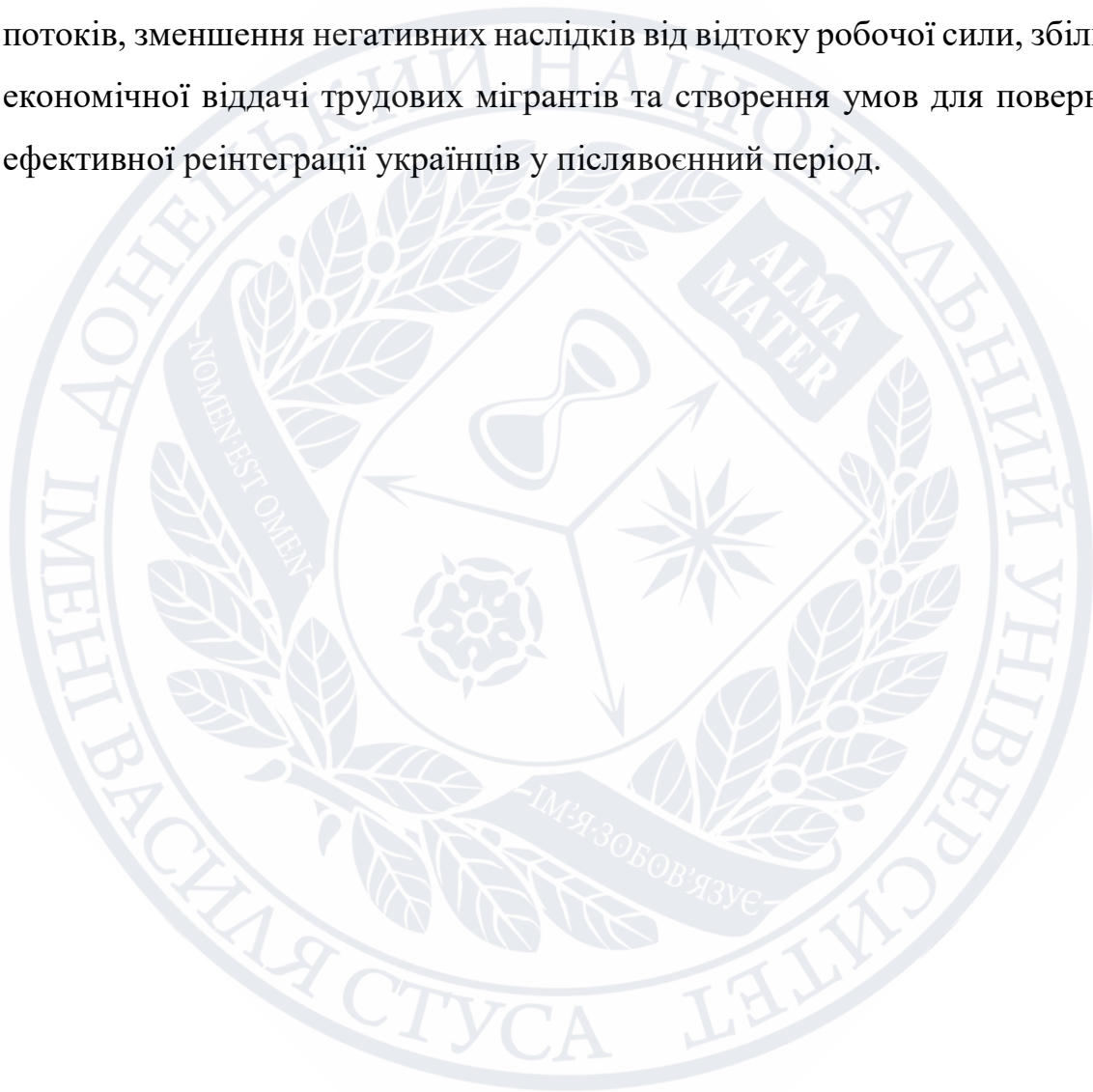
Особливе значення у межах розділу приділено аналізу ролі грошових переказів як однієї з ключових фінансових складових впливу міграції на

економіку України. Дослідження показало, що перекази українських трудових мігрантів протягом 2009–2024 років стабільно залишалися одним із основних джерел валютних надходжень. Вони відігравали системоутворюючу роль у підтриманні макроекономічної стабільності, особливо в умовах скорочення прямих іноземних інвестицій та падіння економічної активності. Порівняльний аналіз динаміки переказів і прямих іноземних інвестицій продемонстрував, що майже весь досліджуваний період грошові перекази суттєво перевищували обсяги ПІІ, що підкреслює залежність економіки України від трудової міграції та ролі мігрантів у формуванні внутрішнього споживчого попиту, підтримці національної валюти та соціальної стабільності домогосподарств. Водночас офіційні статистичні дані не враховують неформальні канали переказів, що означає, що реальний внесок міграційних трансфертів є ще суттєвішим.

Оцінка впливу міжнародної трудової міграції на ринок праці дозволила встановити складну взаємодію позитивних і негативних наслідків цього процесу. З одного боку, міграція пом'якшує соціальну напругу, знижує рівень безробіття, стимулює розвиток людського капіталу через набуття нових компетенцій, а також сприяє формуванню нових трудових та професійних практик, які потенційно можуть використовуватися у процесі повоєнної відбудови. З іншого боку, відтік робочої сили в умовах війни посилює дефіцит кадрів у сфері виробництва, будівництва, транспортної логістики, медицини, освіти та інших стратегічно важливих галузях. Це призводить до дисбалансів між попитом і пропозицією на ринку праці, зростання навантаження на працівників, ускладнення модернізаційних процесів та зниження потенціалу економічного відновлення. Окремо було виявлено, що значна частка мігрантів перебуває у високоризикових та ненадійних сегментах зайнятості, що потребує подальшого удосконалення державної політики захисту трудових прав громадян за кордоном.

Таким чином, результати другого розділу свідчать, що сучасні міграційні процеси України формуються під впливом воєнних і економічних

викликів, але мають глибоку структурну основу, яка склалася задовго до війни. Міграція стала інтегрованим елементом соціально-економічної моделі країни, визначаючи характер розвитку трудових ресурсів, динаміку внутрішнього ринку праці, фінансову стійкість домогосподарств і рівень валютних надходжень. Це актуалізує необхідність формування комплексної й довгострокової державної політики, спрямованої на регулювання міграційних потоків, зменшення негативних наслідків від відтоку робочої сили, збільшення економічної віддачі трудових мігрантів та створення умов для повернення й ефективної реінтеграції українців у післявоєнний період.

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ, РИЗИКИ ТА ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ МІЖДЕРЖАВНИХ МІГРАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ

3.1 Вплив воєнних дій та глобальних криз на міграційні процеси України

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України спричинила значні вимушені міграційні потоки серед українського цивільного населення. Мільйони українців були змушені залишити свої домівки через пряму загрозу життю, шукаючи безпеки як у безпечних регіонах країни, так і за її межами. Хоча частина населення вже повернулася або планує повернення після стабілізації ситуації, очікується, що значна частина громадян залишиться за кордоном, особливо молодь, яка інтегрувалася у суспільства інших держав.

Найбільш помітним наслідком масового виїзду українців за кордон є скорочення трудового потенціалу. Значна частина працездатного населення, зокрема молодь та кваліфіковані фахівці, інтегрувалася у ринки праці країн ЄС. Це створює ризики для відновлення економіки після війни, оскільки в окремих секторах, таких як будівництво, транспорт, медицина та агросектор, вже спостерігається дефіцит робочої сили.

Водночас міграція має й певний позитивний економічний ефект. Грошові перекази трудових мігрантів залишаються одним із основних джерел валютних надходжень до України. За даними Національного банку України, щорічні обсяги таких переказів становлять мільярди доларів США, що підтримує внутрішній попит та стабільність платіжного балансу.

Повномасштабне вторгнення рф в Україну стало безпрецедентним шоком для української економіки. Воєнні дії спричинили глибоку рецесію, руйнування інфраструктури, масові міграційні процеси та різке зростання державних видатків на оборону. За даними Світового банку та Міністерства

економіки України, у 2022 році реальний ВВП України скоротився приблизно на 29–30%.

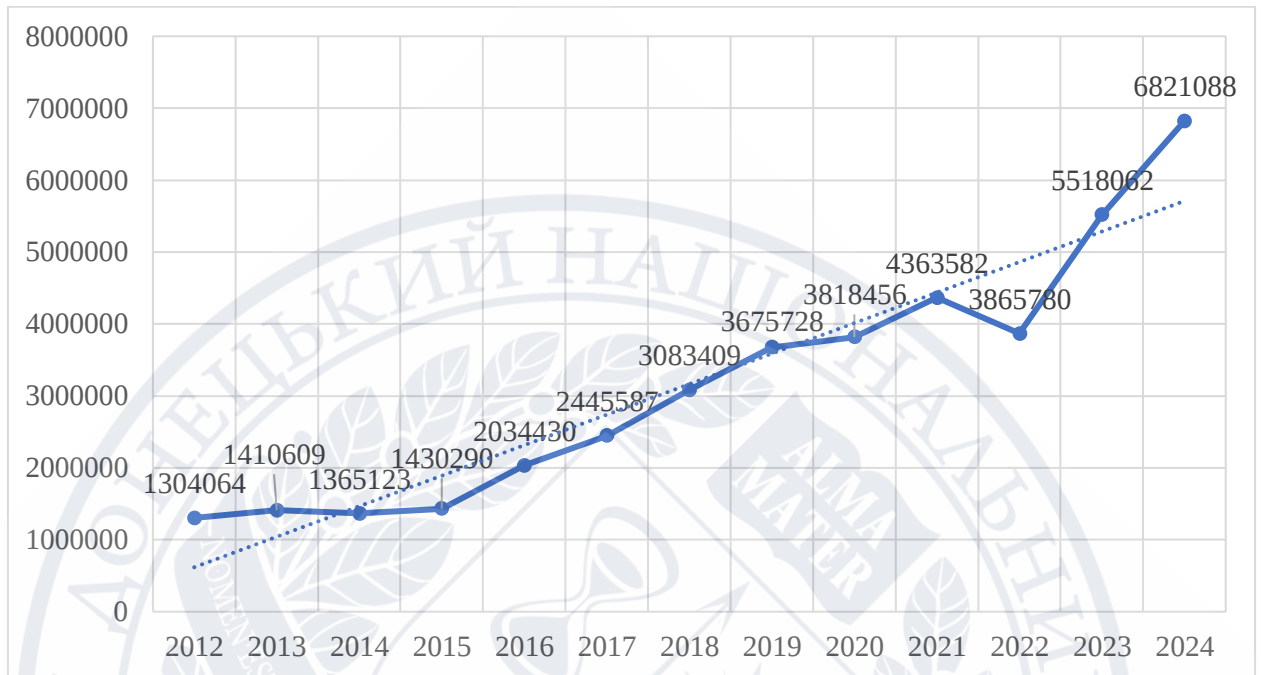

Рисунок 3.1 – Реальний ВВП України за період 2012 -2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [38]

Графік реального ВВП України за 2012–2024 роки демонструє загалом зростаючу, але водночас нерівномірну динаміку, тісно пов'язану з міграційними процесами. У 2012–2014 роках спостерігається помірне зростання економіки, однак починаючи з 2015 року відбувається різке падіння ВВП, що збігається з початком воєнних дій на сході України та активізацією зовнішньої і внутрішньої міграції. Економічна криза й зниження рівня життя стали одним із ключових чинників масового виїзду населення за кордон у пошуках кращих умов.

Період 2016–2019 років характеризується поступовим відновленням ВВП. Це відновлення значною мірою підтримувалося грошовими переказами трудових мігрантів, які забезпечували стабілізацію споживчого попиту та компенсували втрати домогосподарств унаслідок економічної нестабільності. У цей час трудова міграція фактично відігравала роль фінансового буфера для

економіки, а українська діаспора посилювала економічні зв'язки із зарубіжними ринками.

У 2020 році зростання ВВП сповільнюється під впливом пандемії COVID-19, яка обмежила мобільність населення і тимчасово змінила структуру трудової міграції. Після короткого відновлення у 2021 році відбувається новий різкий спад у 2022 році, спричинений повномасштабним вторгненням. Мільйони українців були змушені виїхати за кордон, що істотно вплинуло на ринок праці, економічну активність та виробничі можливості всередині країни.

Попри це, вже у 2023–2024 роках спостерігається суттєве зростання ВВП. Цей підйом може пояснюватися адаптацією бізнесу до умов воєнного часу, відновленням частини економічних процесів, а також збереженням високих обсягів грошових переказів від українців, які перебувають за кордоном. Таким чином, міграція у воєнний період продовжує виконувати важливу стабілізаційну функцію, підтримуючи доходи населення й внутрішній попит.

Динаміка реального ВВП підтверджує, що міграційні процеси суттєво впливають на економічну траєкторію України. Періоди активної вимушеної або трудової міграції супроводжуються різкими економічними спадами, тоді як відновлення ВВП часто пов'язане з фінансовою підтримкою з боку українців за кордоном та розширенням міжнародних зв'язків.

Основними причинами економічних труднощів стали руйнування виробничих потужностей та логістичної інфраструктури, втрата частини територій, що виробляли значну частку промислової продукції, зменшення внутрішнього попиту через масову міграцію населення та падіння інвестиційної активності. Водночас у 2023–2024 роках спостерігалось часткове відновлення окремих секторів, насамперед ІТ-технологій, сільського господарства та експортно орієнтованих послуг. ВВП України у 2023 році скоротився лише на 4%, у 2024 році зріс на 2,9%, а на 2025 рік прогнозується зростання на 2,7%.

Війна істотно вплинула на динаміку та структуру зовнішньої торгівлі, спричинивши глибокі трансформації в експортно-імпортних операціях. Блокада морських портів у 2022 році призвела до різкого скорочення експорту зернових культур і металургійної продукції, які традиційно забезпечували значну частку валютних надходжень. Ініціатива «зернового коридору» за посередництва ООН і Туреччини частково стабілізувала ситуацію, проте її ефективність залишалася обмеженою через постійні воєнні ризики та обстріли портової інфраструктури.

Унаслідок цього відбулася поступова диверсифікація експорту: провідними секторами стали аграрна продукція, зокрема олійні культури та продукти їхньої переробки, а також сектор інформаційних технологій, який продемонстрував високу стійкість навіть за умов війни. Натомість металургійна та хімічна промисловість зазнали найбільших втрат через руйнування виробничих потужностей, порушення логістичних ланцюгів та зростання транспортних витрат. Таким чином, війна не лише обмежила торговельний потенціал України, а й спричинила структурну перебудову зовнішньоекономічних зв'язків, змістивши акцент із традиційних галузей промисловості на більш мобільні та технологічно орієнтовані сектори економіки.

Військові витрати у період повномасштабної війни стали визначальним елементом державного бюджету України, перевищивши 50% загальних видатків, що суттєво вплинуло на структуру фінансової політики. Така концентрація ресурсів на оборонних потребах призвела до значного зростання бюджетного дефіциту та підвищення залежності від зовнішнього фінансування. Важливу роль у стабілізації державних фінансів відіграла масштабна міжнародна підтримка - фінансова допомога з боку США, ЄС, МВФ, Світового банку та інших міжнародних організацій у вигляді грантів, пільгових кредитів та макрофінансової допомоги. Крім того, макроекономічну стабільність забезпечувала жорстка монетарна політика Національного банку

України, спрямована на стримування інфляції та підтримку стабільного валютного курсу.

У 2022 році рівень інфляції сягнув 26,6%, що було наслідком різкого зростання цін, руйнування логістичної та енергетичної інфраструктури, скорочення виробництва та підвищення вартості імпортованих товарів. Уже у 2023 році інфляція знизилася до 5,1%, що свідчило про певну макроекономічну стабілізацію, зниження цін на енергоносії та зміцнення гривні. Проте у 2024 році знову спостерігалось підвищення інфляції до 12%, спричинене зростанням тарифів на комунальні послуги, подорожчанням енергоносіїв і продуктів харчування. За прогнозами Національного банку України, у 2025 році очікується уповільнення інфляції до 9,7% завдяки стабілізації валютного ринку, зниженню цін на енергоресурси та поступовому відновленню виробничого сектору.

Вторгнення росії спричинило глибокі соціально-економічні зрушення: понад 6 мільйонів громадян залишили країну, що спричинило дефіцит робочої сили та структурні перекоси на ринку праці. Рівень безробіття у 2022 році зріс до 21,1%, у 2023 році знизився до 19,1%, у 2024 році - до 14,3%, а за прогнозами НБУ, у 2025 році становитиме 11,6%, що свідчить про поступове відновлення економічної активності (рис.3.2).

Ситуація змінилася у 2020 році під впливом пандемії COVID-19, коли безробіття зросло до 9,5%, що пов'язано з обмеженнями в діяльності підприємств та тимчасовим поверненням частини трудових мігрантів у країну. Попри це, у 2021 році рівень безробіття знову знизився, демонструючи адаптацію ринку праці до нових умов.

Найбільш різкі зміни фіксуються у 2022 році, коли рівень безробіття підскочив до 21,1% - найвищого показника за весь досліджуваний період. Повномасштабне вторгнення спричинило масове переміщення населення, руйнування підприємств, зупинку виробничої діяльності та суттєве звуження внутрішнього ринку праці. Водночас понад 6 мільйонів українців вимушено залишили країну, що, з одного боку, зменшило пропозицію робочої сили, але

з іншого - різке падіння економічної активності спричинило загальне зростання безробіття.

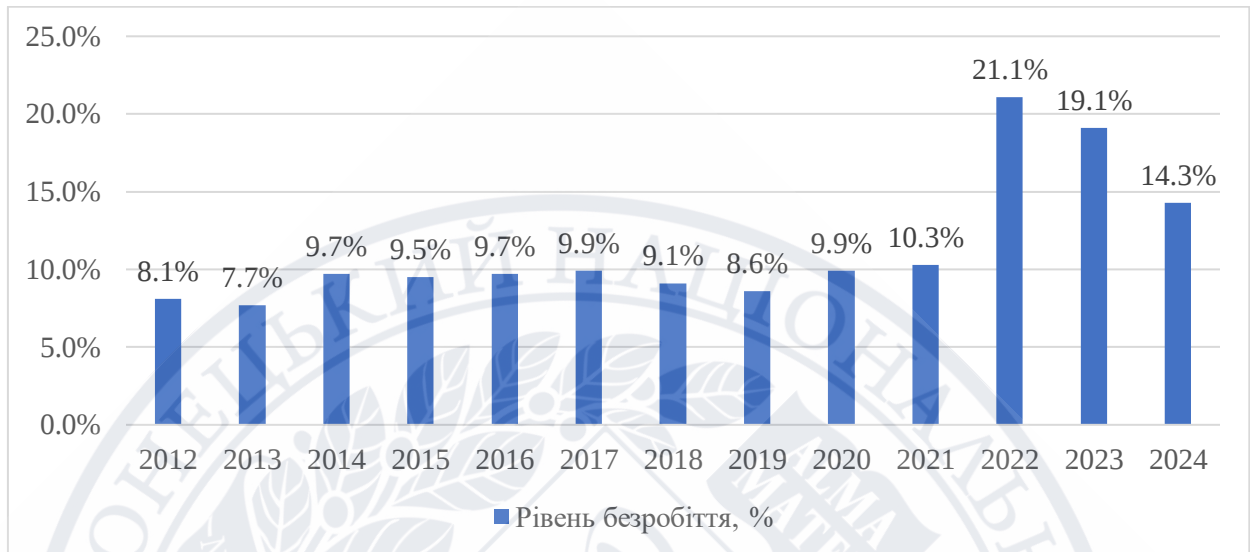

Рисунок 3.2 – Рівень безробіття України за період 2012 -2024 рр., %

Джерело: побудовано автором на основі даних [35]

У 2023–2024 роках спостерігається поступове зниження рівня безробіття - до 19,1% у 2023 році та 14,3% у 2024-му. Це свідчить про часткове відновлення економіки, адаптацію бізнесу до умов воєнного часу та структурні зрушення на ринку праці. Важливим чинником стабілізації стало те, що значна частина українців, які виїхали за кордон, залишилися працювати в країнах ЄС, що зменшило навантаження на внутрішній ринок праці і частково компенсувало наслідки воєнного спаду.

Таким чином, динаміка безробіття в Україні у 2012–2024 роках демонструє прямий зв'язок між міграційними потоками, економічними шоками та станом ринку праці. Воєнні події та масова міграція населення стали визначальними факторами різких коливань безробіття, а відновлення у 2023–2024 роках вказує на поступову стабілізацію економічної активності й адаптацію трудового ринку до нових умов.

Зменшення реальних доходів населення у 2022 році призвело до падіння споживчого попиту на 27,9%, однак уже у 2023 році зафіксовано його

зростання на 4,3%, а у 2024 році - на 6,8%, що стало результатом часткового відновлення економічної діяльності, стабілізації ситуації на фінансовому ринку та підтримки внутрішнього споживання. Прогноз на 2025 рік передбачає подальше зростання споживчого попиту на 5,5%, що відображає поступове покращення соціально-економічної ситуації, зростання реальних доходів та відновлення довіри населення до фінансової системи.

Проте незважаючи на всі виклики, які стоять перед нами, українська економіка поступово адаптувалась і далі продовжує пристосовуватись до війни. Питання щодо відновлення та розвиток залежатимуть від того як швидко закінчатимуться воєнні дії.

Для України завершення війни стане ключовим фактором швидкого економічного відновлення. Очікується масштабна реконструкція зруйнованої інфраструктури та промислових потужностей, незначне повернення робочої сили та скорочення безробіття, зростання споживчого попиту та доходів населення, збільшення обсягів експорту, особливо аграрної продукції та промислових товарів, а також активізація прямих іноземних інвестицій та інтеграція в європейські економічні та фінансові структури.

3.2 Проблеми нелегальної міграції та «відтоку мізків»

У сучасному глобалізованому світі особливого значення набуває мобільність висококваліфікованих фахівців. Поняття «відтік мізків» (англ. brain drain) традиційно використовується для опису процесу еміграції висококваліфікованих громадян із країн із низьким або нижчим за середній рівнем доходу до держав із високим рівнем доходу (згідно з класифікацією Світового банку). У науковій спільноті тривають дискусії щодо наслідків цього явища для країн-донорів: одні дослідники вбачають у ньому негативний ефект, інші — нейтральний або навіть позитивний [27].

Термін часто застосовують також до студентів, які виїжджають за кордон з метою здобуття освіти, передбачаючи, що навчання може стати

першим кроком до постійного проживання у країнах із вищим рівнем життя. Проте таке трактування є спірним і не завжди відповідає реальному стану справ.

Деякі науковці пропонують відмовитися від терміна «відтік мізків», вважаючи його застарілим. Старший науковий співробітник Фонду Кауфмана Бен Вілдавський відзначає, що більш точними та сучасними є поняття «циркуляція фахівців» або «притік свіжих сил». Він наводить приклади Китаю та Індії, де значна частина студентів повертається на батьківщину після навчання за кордоном завдяки швидкому економічному зростанню та активному розвитку національних університетів. Подібну зміну термінології можна спостерігати й у нещодавньому звіті ЮНЕСКО, де також використовується поняття «циркуляція фахівців».

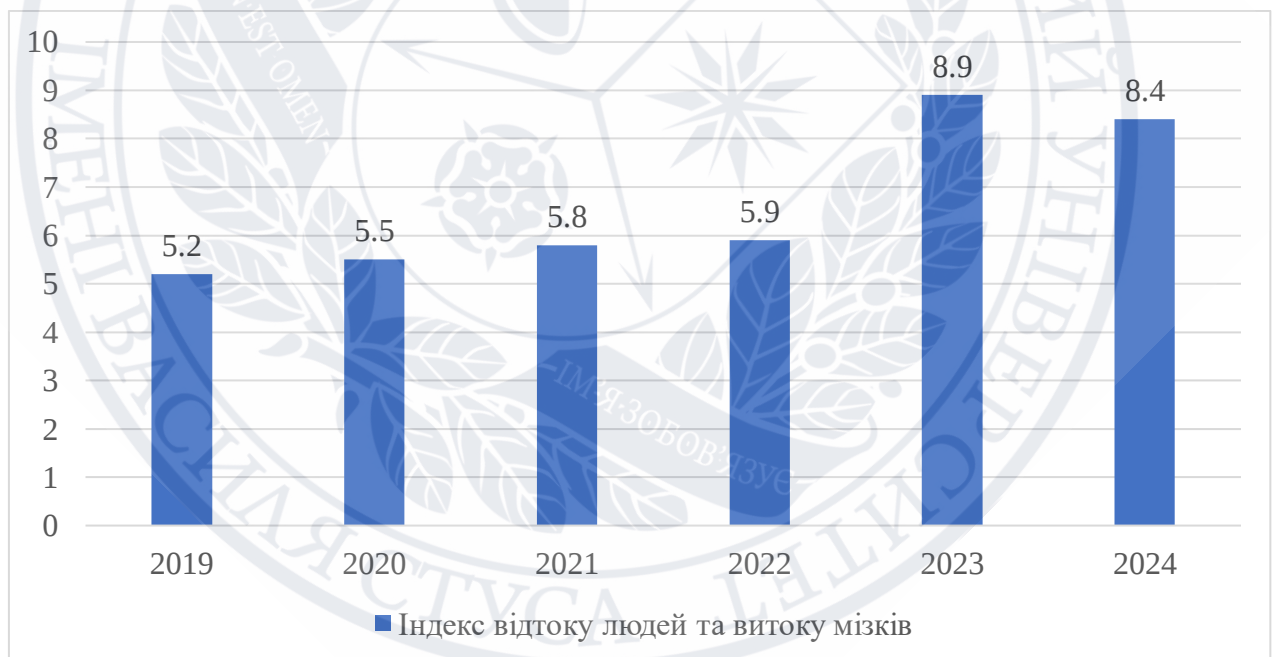

Рисунок 3.3 - Індекс «витоку мізків» в Україні за роками за період 2019–2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [34]

За даними, наведеними на рисунку, індекс відтоку людей та витоку мізків у 2019–2024 роках демонструє чітку тенденцію до зростання, що

свідчить про посилення міграційних процесів та втрату інтелектуального потенціалу країни. Якщо у 2019 році показник становив 5,2, то вже у 2021 році він зріс до 5,8, а у 2022 році - до 5,9, що вказує на поступове посилення міграційних настроїв серед населення. Найбільш різкий стрибок зафіксовано у 2023 році, коли індекс сягнув 8,9, що корелює з наслідками повномасштабної війни, економічною нестабільністю та зростанням кількості вимушених переселенців і спеціалістів, які виїхали за кордон. У 2024 році показник дещо знизився до 8,4, однак залишився на критично високому рівні, що підтверджує збереження проблеми втрати людського капіталу та інтелектуальних ресурсів.

Ця динаміка свідчить про тривалий характер міграційних процесів, які становлять серйозну загрозу для відновлення економіки та інноваційного розвитку України.

На відміну від першої хвилі міграції, коли переважали жінки з дітьми, нині дедалі більшу частку емігрантів становлять молоді фахівці та особи працездатного віку, які шукають кращі умови працевлаштування, можливості самореалізації та стабільного життя. Масовий виїзд працездатного населення, зокрема осіб із вищою освітою або високою кваліфікацією, спричиняє гострий дефіцит кадрів в Україні та створює серйозні ризики для її подальшого розвитку. Це зменшує кількість трудових ресурсів, що особливо відчутно для регіонів, які й до початку війни стикалися з нестачею робочої сили. Втрата людського капіталу знижує ефективність інвестицій у систему освіти та професійний розвиток, негативно впливаючи на економічний потенціал країни.

Одночасно скорочення чисельності населення призводить до зменшення споживчого попиту, що може сповільнити темпи економічного зростання. Посилення міграційних процесів також стимулює тіньову трудову міграцію, коли громадяни намагаються працевлаштуватися за кордоном неофіційно, посилюючи соціально-економічний тиск на державу.

Воєнна агресія Росії проти України спричинила зростання кількості українців у Польщі, що вплинуло на підвищений інтерес до освітніх програм

польських університетів. У 2022/23 навчальному році кількість студентів з України зросла на 12 119 осіб, і наразі в Польщі навчається 48 056 українських студентів [26].

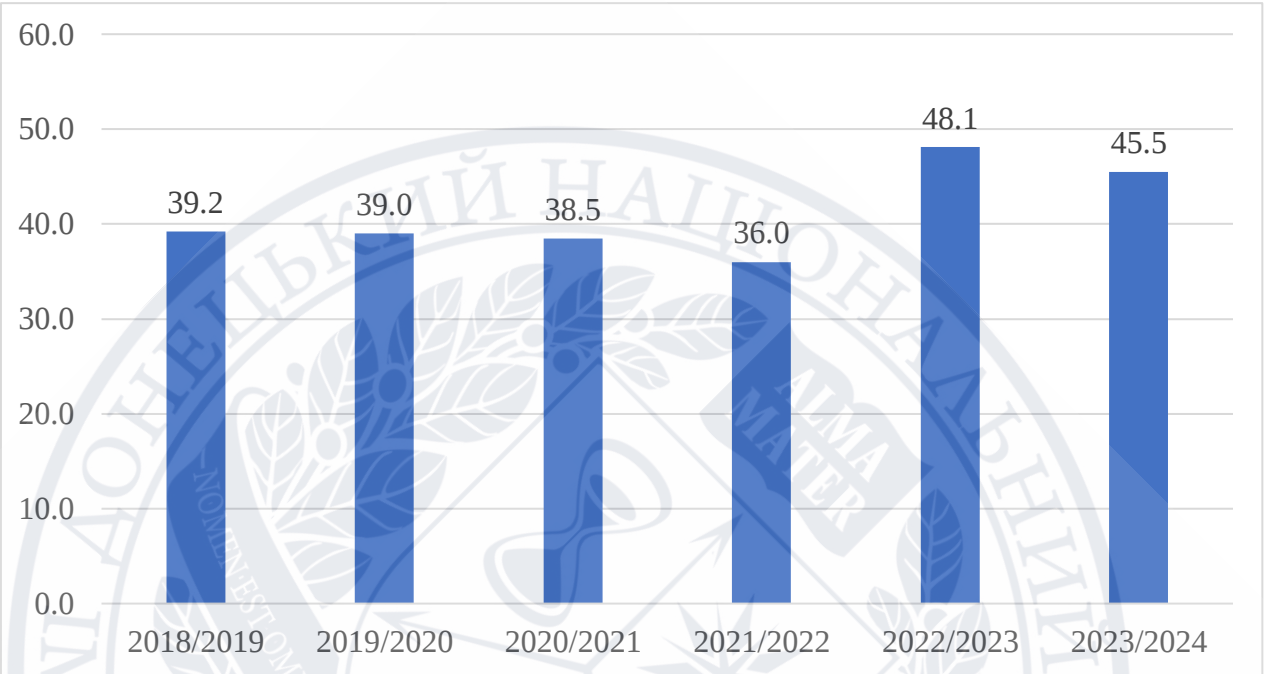

Рисунок 3.4 - Кількість студентів та випускників з України в польських вищих навчальних закладах, тис. ос., 2018-2024рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [26]

У 2022 - 2023 навчальному році українські студенти становили майже половину іноземних студентів у польських університетах. Це свідчить про значний вплив війни на міграційні потоки студентів, адже Польща географічно близька до України та пропонує освітні програми для українців.

У 2023 році на навчання подалися 71 450 чоловіків віком понад 30 років, що вказує на використання статусу студента для відстрочки мобілізації та виїзду за кордон. Таке явище демонструє зміну соціального портрета українського студента.

Якщо раніше українські студенти за кордоном переважно були молодими людьми, то у 2023 році серед них з'явилася значна частка чоловіків

старшого віку, що може вплинути на ринок праці та систему вищої освіти України.

За даними за 2023/2024 навчальний рік, у Польщі навчалось 45,5 тисяч студентів з України, що становить майже 45% від усіх іноземних студентів у країні.

У контексті сучасної ситуації, коли значна частина молоді виїхала з України з міркувань безпеки, варто переосмислити явище «відтоку мізків» і сприймати його як потенційний шанс як для самих студентів, так і для країни загалом.

По-перше, перебуваючи за кордоном, українські студенти опановують іноземні мови, здобувають нові знання та досвід, що формує в них глобальне мислення й критичне ставлення до вітчизняної освітньої системи та політичної ситуації. Це може стимулювати внутрішній тиск на державні інституції щодо пришвидшення вирішення нагальних проблем - від змін клімату до подолання корупції.

По-друге, українські заклади освіти, особливо приватні, змагатимуться за увагу студентів із зарубіжними установами, що підштовхне їх до модернізації, творчого підходу до розробки навчальних програм та підвищення загальної конкурентоспроможності.

По-третє, українські студенти за кордоном можуть відігравати роль своєрідних освітніх амбасадорів, сприяючи налагодженню партнерств між українськими та зарубіжними університетами, реалізації академічних обмінів і спільних наукових проєктів.

Таким чином, «відтік мізків» слід не лише аналізувати як виклик, а й розглядати як можливість для формування нового освітнього та наукового потенціалу України у глобальному контексті.

Уряд України зацікавлений у поверненні фахівців для подальшого розвитку та відбудови нашої економіки, яка руйнується через збройну агресію з боку росії, тому впроваджуються різні урядові програми для повернення спеціалістів з-за кордону. Одна з таких програм це є «Create Ukraine» саме

вони допомагають залучити українських фахівців віком 22-35 років з-за кордону для роботи у державних установах та реалізації міжнародного досвіду на благо країни.

Проект «Create Ukraine» створено за зразком успішної програми «Create Lithuania», яка діє в Литві з 2012 року. Ця програма надає можливість фахівцям сприяти формуванню майбутнього країни завдяки своїм знанням та ідеям. У ній беруть участь фахівці литовського походження з міжнародним досвідом. Протягом року учасники працюють у публічному секторі у таких сферах, як діджиталізація, електронне урядування, підвищення конкурентоспроможності, розвиток бізнес-середовища та вдосконалення державного управління — з особливим акцентом на інновації, сталий розвиток та психічне здоров'я.

Для України подібна ініціатива набуває особливого значення, оскільки проблема нелегальної міграції та «відтоку мізків» є одним із найбільш критичних викликів сучасного етапу. Масовий виїзд висококваліфікованих спеціалістів, дослідників та молодих фахівців послаблює інтелектуальний потенціал держави, знижує рівень інноваційності економіки та уповільнює її відновлення у період воєнних і соціально-економічних потрясінь. Втрата людського капіталу відображається не лише у зменшенні професійних ресурсів у ключових секторах, а й у скороченні можливостей для розвитку національної науки, освіти та технологічних індустрій.

У контексті зростаючої глобальної мобільності людського капіталу важливо розглядати міграційні процеси не тільки як загрозу, але й як потенційний ресурс для модернізації. Міжнародний досвід, доступ до світових ринків праці, участь у закордонних наукових та інноваційних проєктах можуть стати основою для розвитку країни за умови створення механізмів повернення та реінтеграції таких фахівців. Саме тому успішна реалізація державних програм, подібних до «Create Ukraine», здатна забезпечити умови для того, щоб українські спеціалісти могли повернутися і використати набуті компетенції для розвитку держави. Програма сприятиме формуванню

привабливого професійного середовища, підвищенню довіри до державних інституцій, стимулюванню інноваційної діяльності та залученню висококваліфікованого людського капіталу до стратегічних напрямів розвитку. У результаті такі ініціативи можуть перетворитися на важливий інструмент подолання негативних наслідків міграції та посилення інтелектуального потенціалу України у довгостроковій перспективі.

Таким чином, подолання наслідків «відтоку мізків» вимагає комплексного підходу, що поєднує розвиток людського капіталу, стимулювання інноваційної діяльності та забезпечення стабільного соціально-економічного середовища в державі.

3.3 Перспективи повернення й реінтеграції українських мігрантів у післявоєнний період

Станом на 2024 рік за межами України перебуває майже 7 мільйонів громадян, які були змушені залишити країну внаслідок повномасштабної війни. Приблизно 5 мільйонів із них отримали статус тимчасового захисту в країнах Європейського Союзу. Якщо врахувати також українську діаспору та мігрантів попередніх хвиль, загальна кількість українців за кордоном перевищує 20 мільйонів осіб. Це величезний людський і інтелектуальний ресурс, який може стати потужним чинником економічного відновлення та розвитку держави після завершення війни.

Для країни це надзвичайно цінний ресурс, необхідний для відновлення та економічного зростання. Проте перш ніж думати про повернення цих громадян, важливо усвідомити, що мільйони українців сьогодні не вдома — вони позбавлені рідного даху над головою та безпечного середовища. Велика частина вимушених мігрантів фізично втратила свої домівки: будинки зруйновані, окуповані або перебувають на лінії фронту.

У глобальній ситуації вимушене переміщення населення показує стрімку тенденцію зростання. За даними Управління Верховного комісара

ООН у справах біженців (УВКБ ООН), ще у 2010 році у світі налічувалося близько 41 мільйона вимушено переміщених осіб, включно з внутрішньо переміщеними особами та біженцями. У травні 2024 року ця цифра досягла рекордних 120 мільйонів осіб, що свідчить про загострення кризових процесів у глобальному масштабі.

Для того, щоб українці не ставали частиною цієї зростаючої статистики, а навпаки - мали змогу повертатися та брати участь у відновленні країни, необхідно знаходити ефективні та гуманітарні рішення. У цьому контексті варто відзначити ініціативи Міністерства національної єдності України, яке розпочало співпрацю з міжнародними структурами, зокрема з організаціями системи ООН, що мають багаторічний досвід підтримки вимушено переміщених осіб. Обмін знаннями, досвідом та найкращими практиками допоможе створити умови для довготривалої реінтеграції українців, які змушені були залишити країну.

Для розробки політики щодо повернення біженців на батьківщину та планування конкретних заходів важливо враховувати чинники, що ускладнюють їхнє повернення. Насамперед, такими факторами залишаються незавершені конфлікти, триваючі військові дії та пов'язані з ними загрози. Навіть якщо загальна ситуація в країні стабілізувалася, біженці можуть сумніватися у безпечності повернення до окремих регіонів. Ще одним суттєвим бар'єром є проблеми з доступом до житла, працевлаштування та базових послуг, насамперед охорони здоров'я та освіти [27].

За результатами регулярних опитувань, які проводить УВКБ ООН серед українців за кордоном, більшість біженців висловлюють бажання колись повернутися додому. Проте з часом кількість тих, хто планує повернення, зменшується, а частка людей, що не мають наміру повертатися, навпаки, демонструє позитивну тенденцію. Це свідчить про те, що значна частина біженців, ймовірно, планує залишитися за кордоном (рис. 3.5).

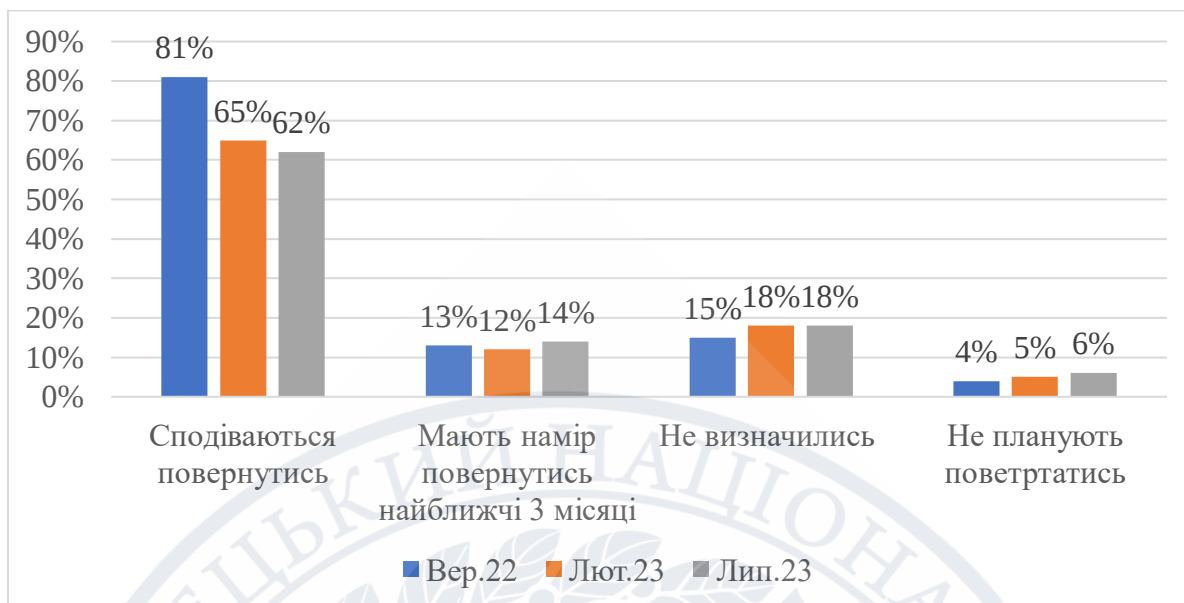

Рисунок 3.5 – Наміри українських біженців війни щодо повернення, за даними опитувань УВКБ ООН, 2023 р., %

Джерело: побудовано автором на основі даних [30]

На рисунку 3.5 можна побачити досить великий відсоток людей, які планують повернутись в Україну, проте з часом цей показник зменшується. Так у липні 2023 року кількість зменшилась на 19%, в той же час, кількість людей, які не будуть повертатись збільшується. Причиною цьому є війна, економічна та політична нестабільність.

Для ефективного повернення громадян в Україну країна повинна уникати використання адміністративних методів. Натомість, слід стимулювати репатріацію шляхом створення сприятливих умов для налагодження нормального життя на батьківщині. Це передбачає відновлення економіки, соціальної інфраструктури та роботи інституцій. Також необхідно забезпечити пряму організаційну, логістичну та фінансову допомогу, яка зазвичай надається міжнародними організаціями та іншими зарубіжними донорами, хоча ця допомога не може бути тривалою.

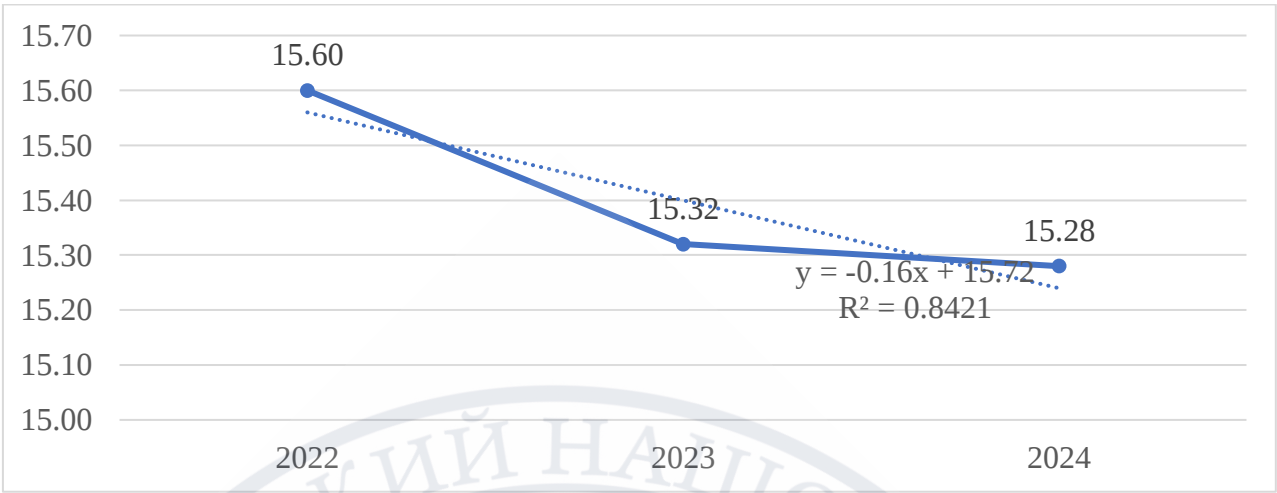

Рисунок 3.6 – Лінійний тренд динаміки кількості перетинів кордону з України 2022 – 2024 рр., млн. осіб.

Джерело: побудовано автором на основі даних [30]

Аналіз прогнозних даних свідчить, що у 2022–2024 роках спостерігалось поступове зниження кількості перетинів кордону громадянами України - з 15,6 млн до 15,28 млн випадків. Побудований у середовищі Ексел лінійний тренд демонструє подальшу тенденцію до незначного скорочення цього показника у 2025–2027 роках: до 15,08 млн у 2025 році, 14,99 млн у 2026 році та 14,82 млн у 2027 році. Це свідчить про поступову стабілізацію міграційних процесів після пікових хвиль виїзду, характерних для попередніх років.

Таблиця 3.1 – Прогноз динаміки кількості перетинів кордону з України на основі лінійного тренду

Рік	Кількість перетинів кордону з України
2022	15,60
2023	15,32
2024	15,28
2025	15,08
2026	14,92
2027	14,76

Джерело: створено автором

Прогноз, поданий у таблиці, відтворює плавну низхідну траєкторію кількості перетинів кордону з України, яка характерна для лінійного тренду. Початкове значення у 2022 році становить 15,60 млн, після чого щороку показник скорочується. У 2023 році кількість перетинів зменшується до 15,32 млн, що свідчить про перше помірне спадання. У 2024 році прогноз демонструє ще нижчий рівень - 15,28 млн, тобто темп зниження уповільнюється, але загальний напрямок залишається незмінним. У подальші роки спад триває: у 2025 році зафіксоване значення 15,08 млн, у 2026 році - 14,92 млн, а в 2027 році - 14,76 млн.

Відмінною рисою цієї динаміки є її рівномірність і поступовість: зміни між роками невеликі, але стабільні, що підтверджує властивості лінійної моделі, яка передбачає постійний темп зниження без різких стрибків або трендових відхилень. Такий характер прогнозу свідчить про збереження сталого тренду спадання інтенсивності транскордонних переміщень у середньостроковому періоді. Значення фактично зменшуються щороку на приблизно однакову величину, що відображає структурну передбачуваність моделі.

Разом із тим, аналіз актуальної статистики вказує, що у першій половині 2025 року кількість українських мігрантів зросла на 60 тисяч осіб, що суттєво менше, ніж у першому півріччі 2024 року, коли країну залишили понад 200 тисяч осіб. Така динаміка узгоджується з прогнозною тенденцією - темпи виїзду поступово знижуються, хоча міграційні потоки залишаються помітними.

За даними ООН, станом на 1 липня 2025 року за межами України перебуває близько 5,6 млн українців, що підтверджує значні масштаби зовнішньої міграції. Водночас високі безпекові ризики, зокрема постійні обстріли з боку РФ, залишаються основним чинником, який підтримує стабільно високий рівень виїздів. Отже, попри певне уповільнення динаміки, прогноз на 2025–2027 роки свідчить, що міграційний рух з України

збережеться, але його інтенсивність поступово зменшуватиметься у міру стабілізації внутрішньополітичної та безпекової ситуації.

Проте статистика може бути хибною, враховуючи зміни до Правил перетинання державного кордону громадянами України передбачені Постановою Кабінету міністрів України № 1030 від 26 серпня 2025 року. З моменту набрання чинності прийнятих змін, у разі введення на території України воєнного стану, обмеження щодо перетинання державного кордону не поширюється на громадян України чоловічої статі віком від 18 до 22 років (включно) [31].

Це означає, що частина молодих чоловіків, які раніше не могли залишати країну, тепер має легальний доступ до виїзду, що може тимчасово збільшити кількість перетинів кордону та спотворити динаміку міграційних потоків. Водночас, ця група становить невелику частку економічно активного населення - близько 2–3% - тож масовий виїзд не повинен суттєво вплинути на загальний ринок праці. Проте у певних секторах, де задіяні молоді фахівці, можуть виникнути тимчасові кадрові нестачі, а також потенційно відчутний вплив на демографічну структуру окремих регіонів.

Крім того, відкриття можливості виїзду може змінити мотивацію молоді залишатися за кордоном: частина з них може обирати навчання, працевлаштування чи стажування за кордоном, що ускладнить прогнози щодо повернення та інтеграції. Через це важливо поєднувати законодавчі зміни з економічними, соціальними та освітніми стимулами для молоді в Україні, а також з програмами підтримки репатріантів, щоб мінімізувати ризик втрати трудового потенціалу.

У майбутньому для точнішого аналізу буде необхідно регулярно досліджувати динаміку виїздів, збирати дані про наміри повернення та враховувати інші соціально-економічні фактори, включно з рівнем безпеки, доступом до житла, освіти та зайнятості. Тільки так можна буде оцінити реальний вплив Постанови № 1030 на міграційні процеси та ринок праці України.

Питання добровільного повернення та сталого соціально-економічного відновлення осіб, які виїхали за кордон або перемістилися всередині країни, є одним із ключових компонентів післявоєнної політики відновлення України. За офіційними опитуваннями міжнародних організацій, значна частина як біженців, так і внутрішньо переміщених осіб (ВПО) зацікавлені у поверненні, проте їхні наміри залежать від гарантій безпеки, наявності житла та доступу до джерел доходу. Зокрема, за даними UNHCR, близько 61% біженців і 73% ВПО вказували на інтерес до повернення за умови наявності безпеки та житла.

Ключовими перешкодами на шляху повернення є: загроза безпеки, руйнування житла та інфраструктури, невпевненість у працевлаштуванні, а також обмежений доступ до соціального захисту. Міжнародна організація з міграції (IOM) підкреслює, що будь-які процеси повернення мають бути добровільними, безпечними та гідними, з належною координацією гуманітарних, житлових і соціальних заходів.

Уряд України презентував нову Стратегію міграційної політики до 2030 року, яка має стати дорожньою картою для повернення мільйонів громадян, що виїхали за кордон через війну (ри.3.7). Документ передбачає створення умов для добровільної реінтеграції через економічні стимули, соціальні гарантії та безпекові механізми. За офіційними даними, понад 5 млн українців нині перебувають за межами країни, з них близько 3 млн - у статусі тимчасового захисту в державах ЄС. Стратегія не передбачає примусового повернення, проте пропонує інструменти, які мають зробити рішення «повернутися додому» логічним і вигідним.

У Міністерстві з питань реінтеграції наголошують, що повернення громадян — це не лише логістичне питання, а передусім питання довіри. Люди повинні бачити, що держава готова не просто прийняти їх, а забезпечити гідні умови для життя та розвитку. Особливу увагу буде приділено регіонам, що зазнали найбільших руйнувань унаслідок бойових дій, де планується запуск пілотних програм реінтеграції населення.

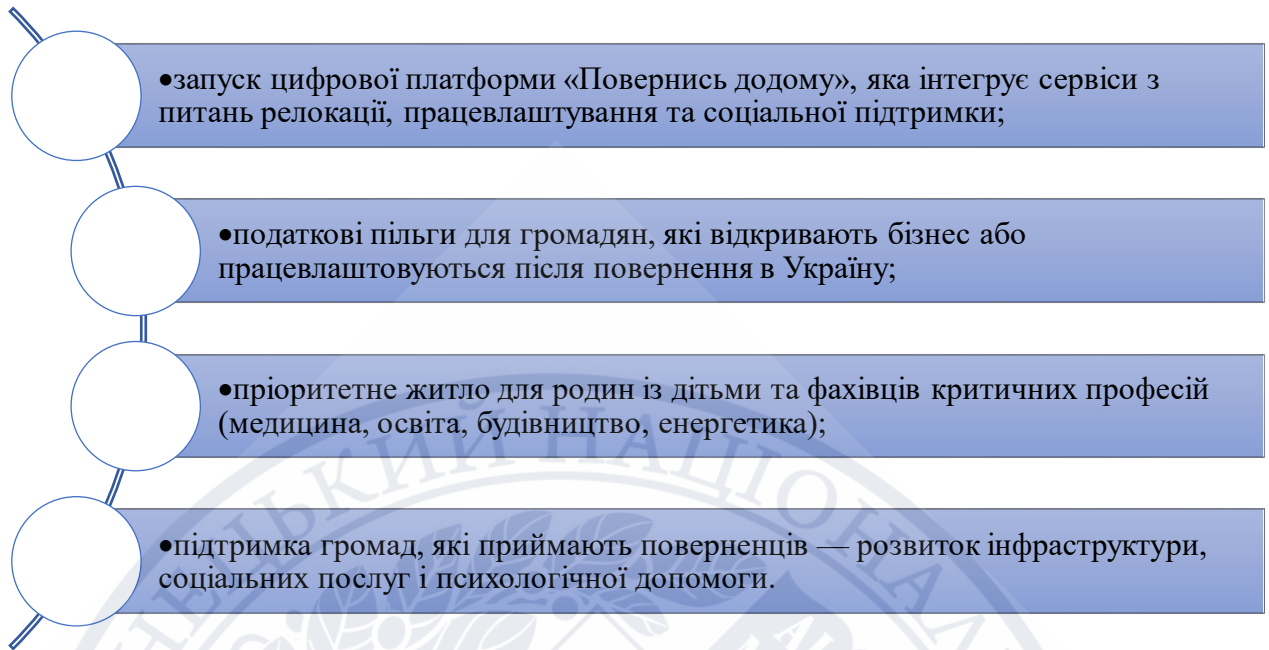

Рисунок 3.7 – Ключові елементи реалізації міграційної стратегії

Джерело: побудовано на основі Стратегії міграційної політики 2030 р.

Аналітики відзначають, що реалізація міграційної стратегії має не лише гуманітарне, а й економічне значення. Без повернення активної частини працездатного населення Україна ризикує зіткнутися з дефіцитом робочої сили, зниженням споживчого попиту та посиленням демографічної кризи.

Важливим компонентом реінтеграційної політики є також підтримка ветеранів війни та членів їхніх родин, які повертаються до цивільного життя. Відповідно до Указу Президента України, уряду доручено розробити та реалізувати:

- Стратегію ветеранської політики до 2030 року та план заходів щодо її реалізації;
- Стратегію переходу від військової служби до цивільного життя до 2032 року, яка передбачає створення системи психологічної реабілітації, професійної адаптації та підтримки зайнятості ветеранів.

У межах реалізації президентського доручення запроваджуються ветеранські простори - центри життєстійкості та психічного здоров'я, а також

консультативно-аналітичний центр «Єдина ветеранська лінія», що надаватиме інформаційну й правову допомогу. Обласні військові адміністрації та Київська міська державна адміністрація отримали доручення забезпечити створення безбар'єрного простору для ветеранів, сприяти їхній трудовій зайнятості та соціальній інтеграції у громадах.

Таким чином, система повернення і реінтеграції українських громадян після війни формується як багаторівнева політика, що поєднує державні, регіональні та міжнародні інструменти. Вона базується на принципах добровільності, безпеки, гідності та соціальної справедливості й має на меті відновити людський капітал країни, забезпечивши сталі умови для життя, праці та розвитку кожного громадянина.

Також хочу додати кілька власних рекомендацій, які можуть допомогти покращити демографічну ситуацію в Україні, оскільки цей аспект потребує комплексного підходу, який поєднує стимули для народжуваності, підтримку сімей, повернення українців з-за кордону та створення умов для утримання молоді в країні. При проведенні аналізу економетричної моделі показують, що саме відтік населення, скорочення трудових ресурсів і зниження економічної активності є ключовими чинниками демографічного погіршення.

Схема демонструє комплексний підхід до покращення демографічної ситуації в Україні (рис. 3.8), об'єднуючи три ключові напрями: зменшення міграційного відтоку, стимулювання народжуваності та повернення українців із-за кордону. Вона показує, що демографічні виклики не можуть бути вирішені одним інструментом, тому пропонується система взаємопов'язаних соціально-економічних і державних заходів.

Перший напрям зосереджується на тому, щоб утримати населення в країні через підвищення рівня доходів, створення робочих місць, розвиток молодіжних житлових програм і покращення якості соціальних послуг. Такий підхід підкреслює, що люди залишатимуть країну рідше, якщо матимуть стабільні умови для життя, доступ до якісної медицини, освіти та можливості для розвитку.

Рисунок 3.8 – Рекомендації для покращення демографічної ситуації в Україні

Джерело: побудовано автором

Другий напрям спрямований на підтримку народжуваності. Особливу увагу схема приділяє фінансовим інструментам — виплатам та пільгам при народженні дітей, а також розвитку інфраструктури для дитинства, що включає садочки, школи, освітні та соціальні сервісні установи. Також важливою складовою є підтримка репродуктивного здоров'я, яка вказує на необхідність доступної медицини та профілактичних програм. Це відображає ідею, що сім'ї охочіше приймають рішення про народження дітей, коли мають упевненість у стабільності та підтримці держави.

Третій напрям пов'язаний із поверненням українців, які виїхали за кордон. Схема наголошує на впровадженні програм, що мотивуватимуть фахівців повернутися, а також на створенні умов для дистанційної

міжнародної роботи. Це відповідає сучасним тенденціям глобального ринку праці та демонструє прагнення зробити повернення не лише бажаним, а й економічно доцільним.

Отже, схема відображає цілісну стратегію державної демографічної політики, де кожен блок доповнює інший. Покращення умов життя стимулює як залишатися в країні, так і народжувати дітей, а забезпечення можливостей для професійної реалізації сприяє поверненню українців. Така модель показує, що підвищення демографічних показників можливе лише за умови одночасного розвитку економічних, соціальних і гуманітарних сфер.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі було встановлено, що сучасний стан міждержавних міграційних зв'язків України визначається насамперед впливом воєнних дій, поглибленням глобальних криз та трансформаційних процесів у міжнародному економічному середовищі. Військова агресія спричинила безпрецедентні масштаби переміщення населення, які за структурою та мотивами суттєво відрізняються від міграційних потоків попередніх десятиліть. Міграція набула переважно вимушеного характеру, що змінило її географію, соціально-демографічний склад і тривалість перебування українців за кордоном. Масштабна евакуація населення призвела до скорочення трудового потенціалу країни, зменшення кількості економічно активних осіб, посилення дисбалансу між попитом і пропозицією на ринку праці та зростання навантаження на соціальну сферу.

З'ясовано, що одночасно з вимушеним переміщенням загострюються проблеми нелегальної міграції, а також зростає частка українців, які інтегруються в економіки приймаючих країн поза правовими механізмами. Це ускладнює контроль за потоками, зменшує надходження грошових переказів та створює ризики соціальної незахищеності громадян за кордоном. Нелегальна міграція також посилює тінізацію трудових відносин і сприяє

деградації внутрішнього ринку праці, оскільки українські підприємства втрачають конкурентоздатних фахівців.

Окрему увагу приділено явищу «відтоку мізків», яке за умов війни стало системним. Висококваліфіковані фахівці, молодь, студенти та науковці, отримуючи доступ до освітніх, професійних і дослідницьких можливостей у країнах ЄС, часто обирають довгострокове або постійне перебування за кордоном. Це послаблює інтелектуальний, інноваційний та демографічний потенціал України, знижує конкурентоспроможність національної економіки та уповільнює модернізаційні процеси в поствоєнний період. Водночас перебування українців за кордоном може виконувати конструктивну функцію: сприяти набуттю сучасних компетенцій, формуванню професійних мереж, розвитку освітніх, технологічних і наукових партнерств, що здатні стати ресурсом для модернізації країни після повернення громадян.

Дослідження показало, що перспективи повернення українських мігрантів у післявоєнний період значною мірою залежатимуть від здатності держави створити сприятливі умови для реінтеграції населення. Виявлено ключові фактори, що визначають готовність громадян повернутися: стабільна безпекова ситуація, прогнозоване економічне середовище, доступність житла, наявність конкурентного ринку праці, якість медичних і соціальних послуг та довіра до державних інституцій. У цьому контексті підкреслюється важливість державної політики, спрямованої на відновлення соціально-економічної інфраструктури та створення стимулів для фахівців, сімей із дітьми та молоді.

Комплексне опрацювання викликів і ризиків дозволило сформулювати загальний висновок про те, що подолання наслідків міграційної кризи можливе лише за умови одночасної реалізації заходів у сфері безпеки, економіки, соціального захисту, ринку праці та демографічної політики. Результати розділу підтверджують необхідність довгострокової стратегії повернення населення, протидії «відтоку мізків», мінімізації нелегальної міграції та формування умов, за яких міграційна мобільність українців стане чинником розвитку країни, а не джерелом втрат людського капіталу.

ВИСНОВКИ

Міграція - це процес зміни постійного місця проживання індивідів чи - соціальних груп: переміщення в інший регіон країни або в іншу країну. Міграцією є також переїзд на проживання із села в місто і навпаки.

У процесі дослідження встановлено, що міждержавні міграційні зв'язки України формуються під впливом широкого комплексу економічних, соціальних, політичних, демографічних і безпекових чинників, які визначають масштаби, напрями та наслідки міграційної мобільності населення. Еволюція міграційних процесів у XXI столітті відбувається в умовах глобальних трансформацій та інтеграційних змін, що суттєво позначається на характері переміщень українських громадян і ролі міграції в соціально-економічному розвитку держави.

Теоретичний аналіз засад міжнародної міграції показав, що трудова міграція є домінуючою формою зовнішньої мобільності українців, а міжнародні концепції та моделі, які описують чинники переміщення трудових ресурсів, повністю відображають актуальні тенденції українського міграційного ринку. Дослідження нормативно-правового забезпечення міграційної сфери виявило потребу в подальшому удосконаленні механізмів регулювання, зокрема щодо захисту прав трудових мігрантів і модернізації системи моніторингу міграційних потоків, що зумовлено динамічними змінами в світовому ринку праці.

Аналіз сучасного стану та динаміки міждержавних міграційних зв'язків України засвідчив істотне зростання масштабів як трудової, так і вимушеної міграції в період воєнних дій та економічної нестабільності. Встановлено, що географічна структура української трудової міграції орієнтується переважно на країни ЄС, а масштабні переміщення населення після 2022 року сформували нову конфігурацію міграційних потоків. Вагомим економічним чинником залишається роль грошових переказів, які підтримують платіжний баланс і внутрішній сукупний попит; разом з тим їх обсяги демонструють

нестабільність, пов'язану з коливаннями рівня зайнятості українців за кордоном. Моделювання економічного впливу трудової міграції дало змогу кількісно оцінити значення переказів і чистого експорту у формуванні ВВП країни та простежити тенденцію до поступової стабілізації міграційних потоків у середньостроковій перспективі.

Дослідження сучасних викликів показало, що воєнні дії стали ключовим чинником зміни масштабів, напрямів і мотивів переміщення українського населення, спричинивши глибокі демографічні та соціально-економічні наслідки. Зросла частка вимушених мігрантів, що змінило структуру мобільності та посилило залежність української економіки від зовнішніх ринків праці. Додатковими ризиками виступають нелегальна міграція та «відтік мізків», що ускладнює відновлення трудового потенціалу та зменшує інтелектуальний і професійний ресурс країни. Окреслено, що міграція має й потенціал позитивного впливу — набуття нових компетенцій, розширення професійних контактів, участь українців у міжнародних освітніх, інноваційних та наукових програмах.

Окрема увага була приділена перспективам повернення та реінтеграції українських громадян у післявоєнний період. Встановлено, що успішне повернення населення залежить від створення належних соціально-економічних умов, безпекових гарантій, доступу до житла та медицини, розвитку ринку праці та відновлення довіри до державних інституцій. У роботі підкреслено необхідність комплексного підходу до формування міграційної та демографічної політики, яка передбачає одночасне зменшення міграційних втрат, стимулювання повернення, підтримку народжуваності та розвиток людського капіталу.

Таким чином, проведені дослідження дозволило комплексно охарактеризувати еволюцію міждержавних міграційних зв'язків України, визначити тенденції та фактори впливу на міграційні процеси, а також обґрунтувати необхідність посилення державної міграційної політики з урахуванням сучасних викликів і ризиків. Отримані результати формують

аналітичну основу для розробки стратегічних рішень, спрямованих на відновлення демографічного потенціалу, зміцнення соціально-економічної стійкості держави та забезпечення ефективного розвитку України в умовах глобальної мобільності та післявоєнної трансформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міграційні процеси в Україні сучасний стан і тенденції - ПНПУ імені В. Г. Короленка. URL: http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/03/robota_10.pdf (дата звернення: 15.10.2025).
2. Міграційні процеси: сутність, причини, види та показники міграції. buklib.net. URL: <https://buklib.net/books/27309/> (дата звернення: 15.11.2023).
3. Міграційні процеси в Україні: причини та наслідки - Кадрова Агенція Пелех. Робота за кордоном, вакансії з усього світу від Агентства Пелех - Кадрова Агенція Пелех. URL: <https://pelekh.agency/news/migratsiyni-protsesi-v-ukrayini-prichini-ta-naslidki.html> (дата звернення: 15.10.2025).
4. Міграція в Україні: факти і цифри. IOM Ukraine. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/ff_ukr_21_10_pres_s.pdf (дата звернення: 15.10.2025).
5. Бортник Н., Єсімов С., Мороз Н. Міграційні процеси: поняття, сутність, сучасний стан. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2017. Т. 2017, № 884. С. 64–71. URL: <https://doi.org/10.23939/law2017.884.064> (дата звернення: 16.10.2025).
6. Церковний І. Міграційні зв'язки України: проблеми та тенденції розвитку. URL: https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/59674/1/%d0%9c%d0%b0%d0%b3%d1%96%d1%81%d1%82%d0%b5%d1%80%d1%81%d1%8c%d0%ba%d0%b0%d0%a6%d0%b5%d1%80%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%bd%d0%b8%d0%b8%cc%86_15.11.pdf (дата звернення: 16.10.2025).
7. Білоцерківець В. В., Завгородня О. О., Лебедева В. К. та ін. Міжнародна економіка: підручник. К. Центр учбової літератури, 2012. 416 с. (дата звернення: 16.10.2025).

8. Причини міжнародної міграції робочої сили та її види URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/international-relations/19307/>. (дата звернення: 17.10.2025).

9. Населення та міграція. Головне управління статистики в Одеській області.

URL: http://od.ukrstat.gov.ua/stat_info/demogr/demogr5.htm#:~:text=Міждержавна%20міграція%20%20вибуття%20населення%20за,до%20України%20з%20інших%20країн. (дата звернення: 17.10.2025).

10. Міграція зовнішня (міждержавна). Інститут історії України. URL: http://history.org.ua/?termin=Migratsiya_zovnishnya (дата звернення: 18.11.2025).

11. Населення України. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/> (дата звернення: 01.10.2025).

12. Грошові перекази в Україну. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/transfer/> (дата звернення: 01.10.2025).

13. Ukraine Human flight and brain drain - data, chart, TheGlobalEconomy.com. TheGlobalEconomy.com. URL: https://www.theglobaleconomy.com/Ukraine/human_flight_brain_drain_index/ (дата звернення: 05.11.2025).

14. Кабінет Міністрів України. (2025). *Стратегія міграційної політики України до 2030 року*. Офіційний вебсайт Уряду України. URL: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 05.11.2025).

15. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. (2024). Пріоритети державної політики з реінтеграції внутрішньо переміщених осіб та повернення громадян України з-за кордону. URL: <https://mva.gov.ua> (дата звернення: 05.11.2025).

16. Указ Президента України № 312/2024 від 20 червня 2024 р. Про стратегію ветеранської політики на період до 2030 року та стратегію формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на

період до 2032 року.

URL: <https://www.president.gov.ua/documents> (дата звернення: 05.11.2025).

17. Міністерство у справах ветеранів України. (2024). План заходів щодо реалізації стратегії переходу від військової служби до цивільного життя.

URL: <https://mva.gov.ua> (дата звернення: 05.11.2025).

18. UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees). (2024). Ukraine Situation Update: Return intentions and displacement dynamics.

URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 05.11.2025).

19. IOM (International Organization for Migration). (2024). Ukraine Internal Displacement Report – General Population Survey, Round 16.

URL: <https://iom.int> (дата звернення: 05.11.2025).

20. Постанова Кабінету Міністрів України № 1030 від 4 грудня 2023 р. Про внесення змін до правил виїзду громадян України за межі держави під час дії воєнного стану.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1030-2023-%D0%BF> (дата звернення: 05.11.2025).

21. Критично важливих галузей української економіки. URL: <https://credit-agricole.ua/o-banke/pres-centr/novini/kredi-agrikol-pidpisav-ugodu-z-yebrr-pro-pidtrimku-finansuva-1402> (дата звернення: 05.11.2025).

22. Міграція в Україні: факти і цифри. IOM Ukraine. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/ff_ukr_21_10_pres_s.pdf (дата звернення: 05.11.2025).

23. Вимушена міграція і війна в Україні (24 лютого – 24 березня 2022) | Cedos. Cedos. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-24-bereznaya-2022/> (дата звернення: 05.11.2025).

24. Населення України. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/> (дата звернення: 05.11.2025).

25. Науменко М. В уряді назвали точну кількість населення України. Espresso. URL: <https://espresso.tv/suspilstvo-v-lipni-tsogo-roku-chiselnist-naselennya-ukraini-sklala-358-mln-lyudey-uryad>. (дата звернення: 05.11.2025).

26. У Європу за рік виїхало 8 млн українців, але перекази працівників просіли на \$1 млрд. У чому причина? URL: <https://forbes.ua/money/u-2022-mu-ukrainski-migranti-prosili-v-postachannya-valyuti-na-1-mlrd-chomu-skorotilisya-perekazi-rozpovidae-ekonomist-vasil-povoroznik-21032023-12522> (дата звернення: 05.11.2025).
27. Македон В. Оцінка процесів та макроекономічних наслідків міжнародної трудової міграції в умовах глобальної економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. №35. (дата звернення: 30.09.2025).
28. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. 2006. 2 (17). С. 127-139. (дата звернення: 30.09.2025).
29. World Migration Report 2022. World Migration Report | International Organization for Migration, IOM. URL: <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/> (дата звернення: 30.09.2025).
30. Українські мігранти почнуть повертатися додому лише у 2027 році, - НБУ. РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ukrayinski-migranti-pochnut-povertatisya-1754032072.html> (дата звернення: 01.11.2025).
31. Студенти з України в Польщі - дані за 1995-2022 роки. Скільки-скільки?. URL: <https://skilky-skilky.info/za-10-rokiv-kilkist-ukrainsiv-u-vyshakh-polshchi-zroslo-v-5-raziv/> (дата звернення: 23.10.2025).
32. Від сьогодні розширюються можливості виїзду за кордон для українських чоловіків віком до 23 років. Головна. URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/news/48236-vid-sogodni-rozshiryuyutsya-mozhливosti-viyizdu-za-kordon-dlya-ukrayinskih-cholovikiv-vikom-do-23-rokiv> (дата звернення: 17.11.2025).
33. CREATE UKRAINE: Можливість для молоді повернутися додому і змінювати країну. РЕФОРМА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ. URL: <https://par.in.ua/information/news/463-create-ukraine-mozhlyvist-dlia-molodi-povernutysia-dodomu-i-zminiuvaty-krainu> (дата звернення: 13.11.2025).

34. Ukraine Human flight and brain drain - data, chart | TheGlobalEconomy.com. *TheGlobalEconomy.com*.

URL: https://www.theglobaleconomy.com/Ukraine/human_flight_brain_drain_index/ (дата звернення: 10.11.2025).

35. Валовий внутрішній продукт (2002-2025). *Ставки, індекси, тарифи*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 18.11.2025).

36. 48% аїтївцїв хочуть виїхати з України, ще стїльки ж – залишитися. Аналітика. *DOU*. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/reasons-to-stay-in-ukraine-or-move-abroad-2025/> (дата звернення: 19.11.2025).

37. З України у 2025 році виїхали ще 100 тисяч людей: де українських біженців найбільше. *Інформатор UA*. URL: <https://informator.ua/uk/z-ukrajini-u-2025-roci-vijihali-shche-100-tisyach-lyudey-de-ukrajinskih-bizhenciv-naybilshe> (дата звернення: 19.11.2025).

38. Україна: Понад 6 мільйонів біженців розкидані по Європі. United Nations. URL: <https://unric.org/en/ukraine-over-6-million-refugees-spread-across-europe/> (дата звернення: 26.11.2025).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

	<i>y</i>	<i>x1</i>	<i>x2</i>	<i>x3</i>	<i>x4</i>
<i>y</i>	1				
<i>x1</i>	0,762139	1			
<i>x2</i>	-0,17828	-0,09239	1		
<i>x3</i>	-0,03134	-0,16202	-0,66708	1	
<i>x4</i>	-0,81981	-0,37699	0,1008	0,021535	1

Рис. А.1 - Звіт функції «Кореляція» для України

Джерело: розроблено автором самостійно на основі табл. 2.1

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ А

SUMMARY OUTPUT								
Regression Statistics								
Multiple R	0,954662152							
R Square	0,911379824							
Adjusted R Square	0,897745951							
Standard Error	671665,5656							
Observations	16							
ANOVA								
	df	SS	MS	F	Significance F			
Regression	2	6,03137E+13	3,01569E+13	66,84672894	1,44199E-07			
Residual	13	5,86475E+12	4,51135E+11					
Total	15	6,61785E+13						
	Coefficients	Standard Error	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%	Lower 95,0%	Upper 95,0%
Intercept	-1482475,816	629071,3563	-2,356609947	0,034794607	-2841501,856	-123449,775	-2841501,86	-123449,775
X Variable 1	414,5051923	69,96260728	5,924667596	5,02839E-05	263,3601684	565,6502162	263,3601684	565,6502162
X Variable 2	-2,766778597	0,397344685	-6,963170012	9,87006E-06	-3,625189601	-1,90836759	-3,6251896	-1,90836759

Рис. А.2 - Звіт функції «Регресія» для України

Джерело: розроблено автором самостійно на основі табл. 2.1